

Alegorijski slojevi romana Ogled o sljepoći

Vindiš, Jasmina

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:947179>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

Jasmina Vindiš

**ALEGORIJSKI SLOJEVI ROMANA *OGLED O
SLJEPOĆI***

Diplomski rad

Čakovec, srpanj, 2023.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE
(Čakovec)**

Jasmina Vindiš
**ALEGORIJSKI SLOJEVI ROMANA *OGLED O
SLJEPOĆI***
Diplomski rad

**Mentor rada:
prof. emer. Stjepan Hranjec**

Čakovec, srpanj, 2023.

Kazalo:

1. Tko je José Saramago?	1
2. Uvodno o romanu	5
3. Alegorija kao stilska kategorija	8
4. Odnos autora prema Crkvi i Bibliji	10
5. Kratka fabula	13
6. Tehnika pisanja	17
7. Alegorijski slojevi romana	21
7.1. Intertekst, prostor, vrijeme i likovi	21
7.2. Protubiblijski intertekst	25
7.3. Biblijski intertekst: liječnikova žena kao pet biblijskih likova	28
7.3.1. Liječnikova žena kao Mojsije	32
7.3.2. Liječnikova žena kao Tobit/Tobija	35
7.3.3. Liječnikova žena kao Judita	37
7.3.4. Liječnikova žena kao kristoidan lik	39
7.4. Opreke	43
7.5. Donji svijet	46
7.6. Jeka Judinih 30 srebrnjaka	48
7.7. Kanibalizam	49
8. Zaključak	51
9. Literatura	55
Životopis	58
Izjava o samostalnoj izradi rada	59
Zahvala	60

Sažetak

Ogled o sljepoći roman je o neobjašnjivoj bijeloj sljepoći koja pogađa gotovo sve stanovnike neimenovanog grada. Roman prati nesreću likova koji su među prvima pogođeni sljepoćom – prvi slijepac i njegova supruga, oftalmolog (liječnik), djevojka s tamnim naočalama, razroki dječak i starac s crnim povezom. Vođa te skupine slijepaca bila je liječnikova žena, jedini lik koji čitav roman ima zdrav vid – na izravnoj i prenesenoj razini. Cijeli je roman prožet alegorijom te se može podijeliti na dva dijela. Prvi dio romana prati nedaće likova u umobolnici. Zatvaranje slijepaca u umobolnicu pokazuje kako su vladajući prema njima postupali kao prema inferiornima, prepuštajući ih samima sebi i osuđujući ih na smrt. U drugom dijelu romana prikazane su grozote koje slijepci susreću izlaskom iz umobolnice, lutajući nepoznatim gradom. Bez obzira na zastupanje ateističkih stavova, Saramago je za ovaj roman koristio *Bibliju* kao uporište i izvor inspiracije. Stoga su u romanu prisutni brojni elementi koji djelo povezuju s *Biblijom*, prvenstveno radnja romana, lik liječnikove žene koja se može poistovjetiti s pet biblijskih likova, zatim neki pojedinačni događaji, riječi i rečenice i sl.

Ključne riječi: bijela sljepoća, alegorija, liječnikova žena kao pet biblijskih likova, *Biblija*

Summary

Essay on Blindness is a novel about an inexplicable white blindness that affects almost all residents of an unnamed city. The novel follows the misfortune of the characters who are among the first to be affected by blindness – the first blind man and his wife, an ophthalmologist (doctor), a girl with dark glasses, a cock-eyed boy and an old man with a black bandage. The leader of that group of blind people was the doctor's wife, the only character who has healthy eyesight throughout the novel – on a direct and figurative level. The entire novel is imbued with allegory and can be divided into two parts. The first part of the novel follows the misfortunes of the characters in a mental hospital. The confinement of the blind in a mental hospital shows how the rulers treated them as inferiors, leaving them to fend for themselves and condemning them to death. In the second part of the novel, the horrors that blind people encounter after leaving the mental hospital, wandering through an unknown city, are shown. Regardless of the representation of the atheistic views, Saramago used the *Bible* as a support and source of inspiration for this novel. Therefore, the novel contains numerous elements that connect the work with the *Bible*, primarily the plot of the novel, the character of the doctor's wife who can be identified with five biblical characters, then some individual events, words and sentences, etc.

Key words: white blindness, allegory, doctor's wife as five biblical characters, *Bible*

Uvodna napomena

Tema ovog diplomskog rada nastala je kao posljedica mojeg seminarskog izlaganja na 2. godini studija iz kolegija Uvod u svjetsku književnost pa me to zaintrigiralo i željela sam još bolje istražiti pročitani roman. Najviše me privukla činjenica kako je pisac ovog romana ateist, a u čitavom se romanu poziva na Boga te upotrebljava biblijske motive, ali ne u ironijskom smislu, već u alegorijskom.

1. Tko je José Saramago?

José de Sousa Saramago rođen je 16. studenog 1922. u mjestu Azinhaga, selu u pokrajini Ribatejo koja se nalazi stotinjak kilometara sjeveroistočno od Lisabona. (Ile Horvat, 2011) Roditelji su mu bili José de Sousa i Maria da Piedade. Iznimno je cijenio roditelje i bio im zahvalan na svemu što su učinili za njega, a to potvrđuje i njegova izjava:

„Napisao sam nekoliko knjiga, pronio sam ime Azinhaga po cijelome svijetu i, prije svega, nikad nisam zaboravio one koji su me rodili i odgojili: moje roditelje i baku i djeda. Kad promatramo drvo, ono što vidimo je, bez sumnje, njegov važni dio, ali bez korijenja ga ne bi bilo.“ (Saramago, 2012, str. 81)

Prvotno je trebao nositi ime oca – José de Sousa, no roditelji su ga upisali u matičnu knjigu rođenih tek dva dana kasnije nakon njegova rođenja (znači, službeni mu dokumenti pokazuju da je rođen 18. studenog 1922.) kako bi bili oslobođeni plaćanja poreza jer nisu prijavili rođenje točnog dana, a „matičar je prezimenu de Sousa dodao i obiteljski nadimak Saramago“. (Živanović, 2010, str. 95) Prilikom predodređenja osobnog dokumenta, u osnovnoj je školi shvatio (tek sa sedam godina) da je njegovo puno ime José de Sousa Saramago. Nadimak koji mu je dodijeljen zapravo ima svoje značenje. Saramago je zapravo portugalsko ime za biljku *Trigonella Foenum Graecum*, a u Hrvatskoj se takva biljka naziva divlja rotkva, čiji su listovi u ondašnje vrijeme u Portugalu služili kao hrana kojom bi se prehranjivalo siromašno stanovništvo.¹ No, zanimljiva je činjenica da se u riječi Saramago ističu dva posljednja sloga – mago, a prevedemo li to na hrvatski jezik, riječ mago označava čarobnjaka. Tako da je praktički Saramago samim rođenjem predodređen da bude čarobnjak u književnom smislu, što je zasigurno postigao brojnim djelima koja je ostavio za sobom. Zanimljiva je tvrdnja da nikada nije stekao akademsku naobrazbu, a kasnije kao pisac doživljava tolike uspjehe i slavu. Unatoč tome što je bio iznimno nadareno dijete – u drugom razredu osnovne škole pisao je bez pravopisnih grešaka, a treći i četvrti razred odradio je u jednoj godini – ono što bi u današnje vrijeme nazvali potpunom akceleracijom, odnosno oblikom nastave koji učeniku omogućava da u jednoj školskoj godini završi dva razreda. Nakon osnovnoškolskog obrazovanja, nastavlja se školovati u gimnaziji. Međutim, zbog slabijeg imovinskog stanja, roditelji

¹ *José Saramago – Biographical*: José Saramago - Biographical. NobelPrize.org. (pristup: 25.2.2023.)

mu nisu mogli omogućiti nastavak školovanja u gimnaziji te je preseljen u tehničku školu – smjer automehaničar. Sam Saramago u svojoj *Posljednjoj bilježnici* (2012, str. 161 i 162) navodi kako je poznao „u dušu te velikodušne strojeve za rad i dokolicu, rastavljao i sastavljao njihove motore, čistio rasplinjače, podešavao ventile, ispitivao diferencijale i mjenjačke kutije, mijenjao papučice kočnica, krpao probušene gume. Ukratko, obavljao je sve one zahvate kojima se trebao podvrgnuti automobil ili kamion od dolaska u radionicu bilo zbog mehaničkog bilo zbog električnog kvara.“ Poznat po svojim humorističnim ispadima, ističe – „da u svojim mladim godinama nisam radio kao automehaničar u automehaničarskoj radionici, danas bih vjerojatno znao voziti automobil i ponosno uokolo vozio druge umjesto da drugi voze mene.“ Svoje zanimanje spominje i na početku romana *Ogled o sljepoći*, kada pokušava otkriti razloge auta u mirovanja, tj. zašto čovjek u automobilu ne kreće paljenjem zelenog svjetla na semaforu. Navodi kako je vjerojatno u pitanju „neki tehnički problem, zatajio akcelerator, zaglavio se mjenjač, ili kakav kvar na hidrauličkom sistemu, blokada kočnica, prekid struje“. (Saramago, 1999, str. 9) Osim toga, neko je vrijeme obavljao posao bravara, a nakon toga „djeluje i kao državni službenik, prevoditelj, novinar i izdavač“. (Živanović, 2011, str. 95) Još kao mladić, često je večeri provodio u knjižnicama, čitajući proizvoljno što mu se učinilo zanimljivim. Tako je sa sedamnaest godina otkrio portugalskog pjesnika Ricarda Reisa kome je kasnijih godina posvetio i roman – *Godina smrti Ricarda Reisa*.² Književni su mu počeci prvenstveno vezani uz pjesništvo, no pisao je i oglede, kronike i dramu, ali svoj najveći vrhunac doživljava prije svega, romanima. (Saramago, 2002) Saramago je svoj prvi roman *Terra do Pecado (Zemlja grijeha)* objavio kada mu je bilo samo 25 godina i to „u godini rođenja svog jedinog djeteta – Violante“.³ Međutim, svoju pravu književnu karijeru započeo je u pedesetim godinama (i nastavio pisati do smrti), objavivši roman *Levantado do Chão (Podignut sa zemlje)*.

„Nakon njega, u pravilnim vremenskim razmacima, slijedi niz velikih romana: *Godina smrti Ricarda Reisa (O Ano da Morte de Ricardo Reis)*, *Kameni splav (A Jangada de Pedra)*, *Povijest opsade Lisabona (Historia do Cerco de Lisboa)*, *Evandjelje o Isusu*

² *The militant magician*: Evans, J. The militant magician. The Guardian. 2002. (pristup: 25.2.2023.)

³ *José Saramago – Biographical*: José Saramago - Biographical. NobelPrize.org. (pristup: 25.2.2023.)

Kristu (O Evangelho Segundo Jesus Cristo), Oglad o sljepoći (Ensaio Sobre a Cegueira) te Sva imena (Todos os Nomes).“ (Bazdulj, 2013, str. 18)

Ženio se dva puta. Prvi put već u dobi od 22 godine, s daktilografkinjom Ildom Reis, s kojom ujedno ima i kćer. Druga mu je supruga bila španjolska novinarka Pilar del Rio. I sam je često isticao činjenicu kako jedino ljubav može život učiniti podnošljivim:

„Što se tiče Pilar, želim posvjedočiti o tome koliko mi ona znači, ne toliko zbog toga što se radi o ženi koju volim (jer su to zrnca naše privatne krunice), već zato što je, zahvaljujući njezinoj inteligenciji, kreativnosti, senzibilnosti, ali i upornosti, moj život bio više od života jednog razmjerno uspješnog pisca, bio je to život neprestanog napretka u ljudskom smislu“. (Saramago, 2010, str. 171 i 172)

U skladu s tim, mogli bismo shvatiti zašto je u svojim romanima ženske likove prikazivao toliko superiornima, u odnosu na muškarce. Vrlo važna crtica iz njegova života odnosi se na njegovu političku opredijeljenost. Naime, Saramago je bio radikalni komunist. Zanimljivo je da se smatrao hormonskim komunistom, što bi podrazumijevalo da u sebi nosi hormon koji znači da nema drugog izbora nego biti komunist.⁴ Sve što je napisao uvijek je bilo u skladu s njegovim političkim uvjerenjima, no nije iz tog razloga stavio književnost u službu vlastite ideologije, već svakom svojom napisanom riječju nastoji izraziti vlastitu cjelovitost. (Saramago, 2012) Saramago je bio samoprovani pesimist. Njegovi odgovori na postavljena pitanja uvijek su bili opširni i metaforički, baš kao i rečenice u njegovim romanima. U svojim je govorima bio sklon govoriti o katastrofalnom svijetu u kojem živimo, o demokratskom sustavu za kojeg je vjerovao da ne postoji, dok je o svojim knjigama iznimno malo pričao. Više se bavio svakodnevnim životnim problemima u svijetu običnih ljudi. Često ga se uspoređuje s Franzom Kafkom zbog velike doze humora i ironije u svojim djelima. No, neosporno je da Saramago nadmašuje Kafku zbog svoje humanosti. Jednom je rečenicom uspio slomiti srce, slušateljima i čitateljima diljem svijeta.⁵ Sasvim sigurno može se reći kako je pisanje za njega uistinu bilo poziv. To potvrđuju i činjenice kako je Saramago postao jedan od najčitanijih i najprevođenijih

⁴ *The militant magician*: Evans, J. The militant magician. The Guardian. 2002. (pristup: 25.2.2023.)

⁵ *José Saramago – Prophet of Doom*: Langer, A. José Saramago: Prophet of Doom - Pessimism is our only hope. The gospel according to José Saramago. Book Magazine (Web.archive.org). 2002. (pristup: 25.2.2023.)

književnika svih vremena. Godine 1998. dodijeljena mu je Nobelova nagrada te je time postao „jedini portugalski književnik dobitnik Nobelove nagrade“.⁶ Osim spomenute Nobelove nagrade, „dobitnik je mnogih nacionalnih i međunarodnih književnih nagrada.“ (Milenić, 2003, str.72) Preminuo je 18. lipnja 2010. godine.

⁶ *José Saramago – Journey to Portugal – In pursuit of Portugal's history and culture:*
<https://hrcak.srce.hr/file/30719> (pristup: 5.3.2023.)

2. Uvodno o romanu

Roman *Ogled o sljepoći* objavljen je 1995. godine, a pisan je na portugalskom jeziku. Na hrvatski je jezik preveden 1999. godine (naknada Sysprint). Saramagova je posebnost bila navođenje epigrafa na početku knjige, koji su upućivali na tematiku kojom će se autor baviti u romanu. Tako i ovaj roman ima svoj epigraf koji glasi: „Ako vidiš, gledaj. Ako možeš da gledaš, primjećuj.“ (Saramago, 1999, str. 7) Kao izvor spomenutog epigrafa naznačena je *Knjiga savjeta*.

Ovim je djelom, Saramago definitivno potvrdio svoj izuzetan, 'čarobnjački' talent i stvaralačku jedinstvenost. Roman je izuzetno alegorično djelo, „a preneseno značenje moguće je tumačiti različitim interpretacijskim pristupima.“ (Živanović, 2011, str. 95) Tekst prije svega prezentira književnikov životopis te njegove političke i filozofske stavove u horizontu nedvojnog utjecaja na interpretirani roman. Nadalje, drugi dio naglašava značaj autorova shvaćanja interteksta kao književne tehnike koja je od iznimne važnosti u ovom romanu. Na protubiblijski intertekst nadovezuje se interpretacija biblijskog interteksta gdje se glavna junakinja (liječnikova žena) poistovjećuje, odnosno nastoji prikazati srođnicom pet značajnih biblijskih likova – Mojsije, Tobit, Tobija, Judita, Isus Krist. Stoga se „nazočnost *Biblije* u romanu ispituje i na razini rečenica i pojedinih riječi.“ (Živanović, 2011, str. 95) Može se reći kako se u romanu prepoznaju objektivni društveni problemi te su opisani likovi iz stvarnog svijeta. Posebnost ovog romana „upravo je u vještini kojom je Saramago uspješno povezo zbilju i maštu“, stavivši u prvi plan bezimene likove u bezimenom gradu. (Ilee Horvat, 2011, str. 93) Likovi su stanovnici jedne republike, koja prema nagađanjima čitatelja može, ali ne mora nužno biti Portugal. Cijelo to stanovništvo, pogođeno privremenom epidemijom sljepoće, počinje živjeti primitivnim načinom života. Jedini lik u romanu, koji čitavo vrijeme ima zdrave oči i mora gledati sve grozote koje se događaju oko nje jest liječnikova žena.⁷ Zasižno se može kazati kako je ovo jedan od najboljih romana objavljenih u Hrvatskoj. Ovo je djelo „jedna od onih knjiga kojima već na početku prepoznajemo osnovnu zamisao, slutimo kamo smjeraju, kako će završiti, i jedino što čekamo jest da se pisac u silnoj predvidivosti posklizne pa da užitak u spoznaji da smo ponovno bili u pravu bude potpun. Ali kada se dogodi

⁷ Interview with José Saramago – Still a street fighting man: Meritt, S. Interview: Still a street-fighting man. The Observer. 2006. (pristup: 27.2.2023.)

da put iz sasvim izvjesne točke A u još izvjesniju točku B nekim čudom sam postane neizvjestan – zadovoljstvo će, našoj čitateljskoj pogrešivosti usprkos, biti još veće.“⁸ U svoj toj neizvjesnosti, čitatelja spopada konstantni osjećaj vrtoglavice jer će on „uvijek znati gdje se nalazio trenutak prije, ali nikad zapravo ne zna gdje se nalazi u dotičnom trenutku. Iako kao da tome ne teži, svaka stranica romana izražava filozofsku interpretaciju.“ (Saramago, 2010, str. 64) Prvih tridesetak stranica romana (od osljepljivanja prvog slijepca na semaforu, u autu pa do trenutka kada oslijepi oftalmolog – skupljajući knjige na policu) relativno dobro mogu dočarati smjer u kojem će se nastaviti radnja. Epidemija sljepoće počinje se širiti i nitko je ne može suzbiti, čak ni vladajući, stavljanjem stanovništva u karantenu. Boravak likova u staroj, prljavoj i napuštenoj umobolnici postaje još nepodnošljiviji i goropadniji kad se broj zaraženih munjevito poveća, a Vlada ih tretira kao životinje.⁹ Sljepoća likova u romanu je atipična jer dok je iz stvarnog svijeta poznato kako sljepoća predstavlja mrak, tminu, sljepoća ovog romana predstavlja potpunu bjelinu. Likovi kao da su „usred magluštine, kao da su upali u more mlijeka“. (Saramago, 1999, str. 11) „Kako roman protječe, i medicinska rješenja epidemije postaju sve nevažnija i maglovitija, a uzroci sljepila na kraju romana ostaju jednako nejasni kao i na početku knjige.“¹⁰ U knjizi su opisana mučna silovanja žena od muškaraca koji su smatrali da imaju potpuno vlasništvo nad ženskim tijelom, sadistički prizori, pa čak i kanibalizam. Saramago sve te događaje prikazuje na svoj karakterističan, vješt način i prije svega, realistički uvjerljivo. Osim sljepoće, koja se proteže kao glavna tema romana, u romanu su zapravo prikazani i ljubavni odnosi, privrženost bračnih partnera, empatija prema djeci (zaštitničko ponašanje djevojke s tamnim naočalama prema razrokom dječaku), utjecaj moći vladajućih, zloba, pohlepa i bešćutnost ljudi, krvnički zločini i sl. Zapravo je u romanu naglašeno mnoštvo suvremenih društvenih problema. „U ovom majstorski napisanom romanu sve se događa na rubu sna i jave.“ (Milenić, 2003, str. 73) Ne može se kazati kako je ovaj roman znanstveno-fantastični jer čitatelj do samog kraja knjige neće saznati što je uzrokovalo iznenadnu epidemiju sljepoće koja

⁸ *Ogled o sljepoći:* <https://www.matica.hr/vijenac/166/poruka-u-zlicici-gorcine-17833/> (pristup: 28.2.2023.)

⁹ *Ogled o sljepoći:* <https://geekosfera.wordpress.com/2011/07/08/ogled-o-sljepoci-jose-saramago/> (pristup: 1.3.2023.)

¹⁰ *Ogled o sljepoći:* <https://www.matica.hr/vijenac/166/poruka-u-zlicici-gorcine-17833/> (pristup: 28.2.2023.)

se tako brzo proširila među stanovništvom. Zašto ovaj roman nosi naslov *Ogled o sljepoći* možemo tek naslućivati. Sasvim je jasno zašto sljepoća u naslovu (njome je nastojao čitatelju ukazati da će u romanu od prve do posljednje stranice biti riječ o sljepoći), međutim pojam ogled obično se odnosi na neki „kraći prikaz ili komentar o djelima, događajima i temama iz kulture i znanosti“, ¹¹ a ovo je djelo prilično opširno da bi bilo ogled, stoga nailazimo na kontradiktornost u naslovu i strukturi samog djela. U skladu s tim moglo bi se tumačiti i da je Saramago proširio pojam ogleda na neku svoju razinu, svojstvena samo njemu. Prema osnovnim elementima epske strukture, radi se o romanu prostora čiji likovi lutaju najprije umobolnicom, a potom gradom, ne bi li se izborili za svoj opstanak. Pritom „upadaju u razne, kao za njih naručene prizore“. (Talan, 2005, str. 98) Pisac korak po korak prati njihov trnovit put, glad, bolesti. Djelo je prožeto strahotama i gorkom stvarnošću. Sve pati: priroda, životinje, a prvenstveno čovjek.

¹¹ *Ogled*: https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eFpkURM%3D&keyword=ogled (pristup: 2.3.2023.)

3. Alegorija kao stilska kategorija

Riječ alegorija u hrvatski je jezik dospjela iz latinske riječi *allēgoria* kojom se u antici označavao prenesen govor kojim se jedno kaže, a shvaća se suprotno od kazanog. Etimologija pojma alegorija ukazuje na dva semantička dijela od koja se sastoji sama riječ, a to su riječ *állos* koja se odnosi na nešto drukčije, različito i riječ *agoreyō* što znači govoriti (u skupštini ili javno). Spoje li se ta dva semantička dijela, može se zaključiti kako je značenje alegorije isprva bilo: govoriti drugo / drugačije. (Stamać, 1995) Ante Stamać u svom radu *Naziv alegorija (enciklopedijske natuknice o pridruženim pojmovima)* objašnjava alegoriju kao vrstu govora, figuru rečenice te alegorijsko djelo u kojem je vidljiva dvoznačnost sadržaja. Osvrnuvši se na vrstu govora, alegorija je vječito dvoznačan govor. Tj. alegorija je govor u kojem je uvijek prisutno tzv. doslovno značenje i pravi smisao. Unatoč raznim objašnjenjima i tumačenjima pojma alegorije, alegorija se najčešće u raznim literaturama definira kao proširena metafora. Upravo to potvrđuje Vladimir Biti u *Pojmovniku suvremene književne teorije* u kojem objašnjava definiciju alegorije.

„Alegorija se često definira kao 'proširena metafora' zbog njezine sklonosti da cijele pripovjedne sklopove likova, radnji, prizora, predmeta i pojava, materijalizirane bilo u jezičnom, vizualnom ili u auditivnom mediju, stavi u funkciju kakve misli, ideje ili pouke. Ta se težnja može očitovati ponajprije u razumijevanju i interpretaciji književnih djela.“ (Biti, 1997, str. 4)

U *Rječniku književnog nazivlja*, Milivoj Solar ističe definiciju alegorije srodnu tumačenju Vladimira Biti. Naglašava kako je „alegorija pjesnička figura u kojoj se ono što je izravno rečeno odnosi na nešto drugo, a zbog prenošenja značenja srodna je metafori, ali se uglavnom drži kako zahtijeva neku veću cjelinu od jedne riječi, prema staroj retorici barem rečenicu“. (Solar, 2006, str. 11) Prema spomenutim definicijama različitih autora, uočljivo je kako ne postoje značajne razlike definiranja pojma alegorije. Stoga se alegorija shvaća kao proširena metafora kojom se određuje prijenos značenja jednog sadržaja na drugi. Zlatar u svom radu *Alegorija: figura, tumačenje, vrsta* navodi kako je alegorija za misao ono što je metafora za riječ. Iako se čini kako se pojam alegorije upotrebljava u znatno manjoj mjeri od pojmova metafore ili simbola, a razlog tome je „naprosto zato što je kolokvijalnost manje u opticaju.“ (Zlatar, 1995, str. 261) Između ostalog, da bi se moglo govoriti o alegoriji, u pitanju mora biti više riječi, barem rečenica iz koje se spoznajnom procjenom može izmijeniti

drukčije značenje ne narušavajući prvobitno.¹² Drugim riječima, alegorijom se apstraktni sadržaji prenose u konkretnom smislu. Alegorija je veoma kompleksan pojam koji se osim u književnosti, koristi i u teologiji, filozofiji te teoriji likovnih umjetnosti. Andrea Zlatar stoga navodi trostrukost proučavanja alegorije i to na retoričkostilskome, hermeneutičkome i književno-žanrovskome polju. (Zlatar, 1995) Posebnu pozornost pridat ćemo hermeneutičkom proučavanju alegorije jer ćemo se njime baviti u daljnjem radu. Početni znakovi hermeneutičkih nastojanja bili su vezani za sposobnost shvaćanja i za prosuđivanje tekstova koji prvotno nisu bili ciljano zasnovani na alegoriji. Premda alegorijom pisci uvijek iskazuju ono što im je na umu, postoje i slučajevi u kojima čitatelj pronalazi alegorijsko značenje djela, međutim, sam pisac nije imao namjeru zasnovati svoje djelo na alegoriji. „Ograničenost alegorijskog značenja u biblijskoj egzegezi vezana je za odnos Staroga i Novoga zavjeta: alegorijsko značenje jest ono koje putem pojmova tipologije i prefiguracije povezuje starozavjetni i novozavjetni tekst.“ (Zlatar, 1995, str. 270) Alegorijom se nastoji doslovno značenje razumjeti na duhovan način, primjerice – odnos dobra i zla.

U hrvatskom se jeziku za alegoriju još upotrebljavaju sljedeći nazivi: inokazanje, inoriječije, inokaz. (Bagić, 2012)

¹² *Uvod u alegoriju: Aliudverbis, aliudsensu:* <https://hrcak.srce.hr/file/173891> (pristup 7.3.2023.)

4. Odnos autora prema Crkvi i Bibliji

„Sukob s Katoličkom crkvom i politička pripadnost komunističkoj stranci znatno određuju Saramagovo književno stvaralaštvo.“ (Živanović, 2011, str. 95) Saramago je samoprozvani ateist, odnosno nevjernik. No, apsurdna je činjenica kako u svojim romanima često zaziva Boga. Primjerice, u romanu *Ogled o sljepoći* na nekoliko stranica spominje Boga i to uglavnom u pozitivnoj konotaciji:

„Obuzdavši, samo Bog zna kako i zašto, svoj prirodni strah...“ (Saramago, 1999, str. 84); „i sam Bog zna što bi mu učinili“ (Saramago, 1999, str. 85); „ako Bog da“ (Saramago, 1999, str. 117); „Bogu hvala“ (Saramago, 1999, str. 154); „to ju je Bog kaznio“ (Saramago, 1999, str. 225); „samo Bog nas vidi“ (Saramago, 1999, str. 252).

Osim samog zazivanja Boga, u romanu je na nekim stranicama također vidljivo i njegovo dobro poznavanje *Biblije*. Primjerice u dijelu u kojem slijepce koji su krenuli u napad na slijepce buntovnike uspoređuje s arkandelima i razapetim Isusom na križu:

„Slijepci krenuše u napad poput arkandela okruženih vlastitom sjajnom aureolom, navalše na prepreku s podignutim šipkama, kako su bili upućeni, no kreveti se i ne pomaknuše. Istina je da ni borci u prvim redovima snagom nisu mnogo nadmašivali one slabije, u pozadini, što su već jedva držali koplja, poput nekog tko je nosio teški križ na leđima, i sada čeka da ga raspnu.“ (Saramago, 1999, str. 189)

Dobro poznavanje *Biblije* vidljivo je i u dijelu romana u kojem opisuje stvaranje svijeta – „U početku stvori Bog nebo i zemlju, zemlja bijaše pusta i prazna, tama se prostirala nad bezdanima, i Duh Božji lebdio je nad vodama“. (Saramago, 1999, str. 238) Osim spomenutog romana, Saramago je svojim romanima *Evandjelje po Isusu Kristu* te *Kain* posebno dokazao kako je veoma obazriv i upućen čitatelj *Biblije*. Ova dva biblijska romana imaju mnoge poveznice. *Evandjelje po Isusu Kristu* opisuje patnju Isusa Krista – sina Božjega, kojemu je Bog – Otac predvidio smrt bez imalo grižnje savjesti i bez pokajanja. S druge strane, u romanu *Kain*, koji je ujedno posljednji Saramagov roman kojim je zaokružio temu biblijske priče, također se prikazuje Božja beskrupulozna narav. Kain poput Isusa postaje Božjom žrtvom. U skladu s tim, „i Isus i Kain postaju književni simboli svakog od nas kao egzistencijalne žrtve okolnosti koje ne možemo kontrolirati i samoće koju moramo prihvatiti“. (Martins, 2011, str. 57) Zanimljiva je i činjenica kako su i neki od epigrafa na početku romana zapravo biblijski citati. Primjera radi, u *Evandjelju po Isusu Kristu* riječ je o citatima iz *Novog zavjeta*.

Saramaga bi se moglo opisati kao čovjeka koji je impresioniran biblijskim pričama i likovima te kao pronicljiva autora koji vječno traga za dubljim shvaćanjima Boga onako kako ga doživljava židovska ili kršćanska zajednica. (Martins, 2011) Tvrdio je kako te religije nikada nisu povezale, sprijateljile ljude međusobno, već te iste religije stvaraju razdor među ljudskim bićima. Isticao je činjenicu kako Boga ili Alaha (sasvim je nebitno kako ga nazivamo) ne možemo izbrisati iz naših sjećanja (čak to ne mogu ni sami ateisti) jer ga smatramo stvoriteljem života, ali i smrti. Sve se događa u skladu s Božjom voljom. Ljudi su mišljenja kako je Bog svemoguć, no Saramago to poriče, navodeći da bi taj svemogući Bog onda uspio izgraditi dobre međuljudske odnose među različitim religijama svijeta. Saramago tvrdi da ukoliko „Bog i jest vječan, njegova je vječnost u vječnom nepostojanju“ i upravo je to njegova najupečatljivija misao. (Saramago, 2010, str. 47) Smatrao je da bi svijet bio mnogo bolje i skladnije mjesto da smo svi ateisti. Ne samo da je bio negativna mišljenja prema Bogu ili vjeri, već je negativan stav izražavao i prema kardinalima, biskupima i papi smatrajući ih 'parazitima' koji žive na teret države. (Saramago, 2010) Zbog svojih kritičkih odnosa prema Crkvi i *Bibliji*, njegova su djela uvrijedila Vatikan i Izrael, a Crkva u Portugalu protestirala je zbog dodjeljivanja Nobelove nagrade nekome tko je toliki protivnik Crkve.¹³ Važno je poznavati piščeve raznolike stavove prema *Bibliji* kako bi se mogla opravdati kompleksnost „interpretacijskih pristupa u tumačenju umjetnina s biblijskim intertekstom“. (Živanović, 2011, str. 95)

Opisao je *Bibliju* kao „katalog okrutnosti i svega najgorega u ljudskoj prirodi“. (Živanović, 2011, str. 96) Zastupanje takvog stava može se argumentirati brojnim slikama nasilja iz *Biblije*. Možda najpoznatiji primjer nasilja u *Bibliji* jest pokolj egipatskih prvorođenaca. (Izl 12:29-36) Sasvim razumno ljudsko pitanje bilo bi: „Što su djeca kriva da moraju ispaštati zbog nečijeg kamenog srca?“ Kao drugi oblik Božjeg nasilja u *Bibliji* možemo navesti primjer kad su Izraelci Aronu predali sve zlatne naušnice od kojih je on načinio zlatno tele te ih je zbog toga Bog kaznio pogibijom tri tisuće Izraelaca. (Izl 32:1-35) Treći upečatljiv primjer nasilja iz *Biblije* jest kada Kain ubije svog brata Abela. (Post 4:1-8) I kao posljednji, četvrti primjer nasilja iz *Biblije* navodi se Abrahamova požrtvovnost. Naime, Abraham je bio toliko vjeran Bogu da zbog njegove kušnje ubije vlastita sina. (Post 22:1-19) Prema

¹³ *The militant magician*: Evans, J. The militant magician. The Guardian. 2002. (pristup: 25.2.2023.)

Saramagu, upravo zbog tih prizora nasilja, Bogu se ne može vjerovati kad je u stanju činiti toliko zla. No, s druge strane, Saramago s književnog aspekta smatra kako je *Biblija* kreata impresivnim stvarima dragocjenih čitanja. „Pritom ističe *Psalme*, *Pjesmu nad pjesmama* i Isusovu parabolu o sijaču.“ (Živanović, 2011, str. 96) Sukladno tome, može se ustvrditi kako Saramago zapravo ne shvaća biblijsku pouku u pozitivnom smislu te ne vjeruje u dobrog Boga jer je mišljenja da dobar Bog ne bi činio toliko strahote svijetu. Moglo bi se reći da je paradoksalno što Saramago *Bibliju* shvaća u doslovnom značenju i ne zna iščitati preneseno značenje iz nje, a svoj roman *Ogled o sljepoći* predodredio je kao alegoriju kojom glavnu junakinju poistovjećuje s pet biblijskih likova. „Protivnik je crkvene egzegeze jer misli kako ona onemogućuje da svaka osoba interpretira *Bibliju* na svoj način te predstavlja samo jedan način interpretacije kao apsolutnu istinu.“ (Živanović, 2011, str. 96)

5. Kratka fabula

Ogled o sljepoći priča je o neobjašnjivoj pandemiji sljepoće koja pogađa gotovo sve u bezimenom gradu. Roman prati nedaće nekoliko likova koji su među prvima pogođeni pandemijom, a među njima su: prvi slijepac i njegova žena, liječnik, liječnikova žena, razroki dječak, starac s crnim povezom na očima i djevojka s tamnim naočalama. Radnja romana započinje nasred raskrižja - čekajući zeleno svjetlo na semaforu, u autu, čovjek najednom oslijepi, vidio je sve bijelo. Do stana ga je otpratio čovjek, kasnije poznat pod nazivom kao kradljivac automobila. Čovjek koji je oslijepio kada je čekao zeleno svjetlo na semaforu poznati je kao prvi slijepac. Prvi je slijepac u stanu čekao ženu da se vrati s posla. Stigavši kući, žena je ostala šokirana prizorom koji je vidjela. Na podu se nalazila razbijena vaza s cvijećem. Prvi je slijepac ispričao ženi što se dogodilo, to jest da je iznenada oslijepio. Žena je odmah nazvala oftalmologa i dogovorila pregled. Do liječnika su otišli taksijem, budući da mu je čovjek koji ga je dopratio do stana ukrao automobil. U čekaonici liječnikove ordinacije nalazili su se: starac s crnim povezom preko oka, razroki dječak u pratnji majke, mlada djevojka sa sunčanim naočalama i još dvije osobe bez nekih znakova. Liječnik je prvog slijepca uzeo preko reda. Pregledavši ga, liječnik kaže prvom slijepcu da su mu oči besprijeorne te da će morati napraviti detaljnije preglede. U međuvremenu je oslijepio kradljivac automobila koji je izašao iz ukradenog automobila te nije napravio ni trideset koraka kada je oslijepio. Policajac je kradljivca odvezao kući. Kada je liječnik došao s posla kući, odmah je stao proučavati knjige kako bi našao dijagnozu prvog slijepca. Liječnik je tu istu večer oslijepio, kada je želio vratiti knjige na policu. Djevojka s tamnim naočalama oslijepila je prilikom vođenja ljubavi u hotelu te ju je policajac odveo u dom njezinih roditelja. Liječnik je nazvao upravitelja bolnice u kojoj je radio te mu ispričao što se dogodilo, tj. obavijestio ga o mogućoj epidemiji sljepoće. U međuvremenu je oslijepio i dječak iz ordinacije koji je patio od divergentnog strabizma lijevog oka. Liječnika su zvali iz Ministarstva i htjeli su saznati podatke o pacijentima koji su prethodni dan bili u ordinaciji. Bolnička kola došla su po liječnika. Liječnikova se žena pretvara da je i ona oslijepila, samo kako bi mogla otići sa suprugom u umobolnicu gdje će biti u karanteni. Svi koji su oslijepili i oni s kojima su slijepci bili u kontaktu, stavljeni su u karantenu. Ustanova u kojoj će se slijepci i oni s kojima su bili u kontaktu nalaziti za vrijeme karantene je umobolnica koja se sastojala od dva krila. U lijevom krilu nalazili su se slijepci, a u desnom oni s kojima

su slijepci bili u kontaktu, ali koji su još uvijek vidjeli (u romanu nazvani – potencijalno zaraženi). Prvi su u umobolnicu dovezeni liječnik i njegova žena. Dolaskom u umobolnicu, na razglas su im pročitana pravila kojih će se morati pridržavati. Svjetla u ludnici bit će stalno upaljena te ne smiju dirati šaltere. Napuštanje zgrade bit će kažnjeno smrću. U svakoj spavaonici se nalazi jedan telefon koji smiju koristiti samo u slučaju nedostatka hrane i higijenskih potrepština. Sanduci s jelom bit će im dostavljeni triput dnevno, ali samo do ulaznih vrata. Zaraženi ne mogu računati na ničiju pomoć te ni na kakve lijekove u slučaju izbijanja kakve bolesti među njima. Smeće se mora spaliti, a u slučaju požara vatrogasci neće intervenirati. U slučaju smrti, internirci će bez obreda pokopati leš u ograđeni dvorišni prostor. Ubrzo zatim, u ludnicu dolaze djevojka s tamnim naočalama, kradljivac automobila, razroki dječak i prvi slijepac. Prvi slijepac i kradljivac automobila dolaze u sukob. Prvi slijepac shvatio je kako mu gnjev, iako opravdan, neće vratiti automobil, kao što mu ni automobil ne bi vratio oči. Nakon svađe, uputili su se prema toaletu. Išli su u koloni. Na početku kolone, stajala je liječnikova žena, iza nje djevojka s tamnim naočalama i razroki dječak, kradljivac automobila, liječnik i na kraju kolone prvi slijepac. Kradljivac automobila počeo je dodirivati djevojku s tamnim naočalama te ga je štiklom ranila u nogu. Liječnikova žena omotala je kradljivcu zavoj oko noge nevjerojatnom brzinom te je tako on pretpostavio da ona nije slijepa. Novi slijepci došli su u ludnicu. Među njima bili su: policajac koji je dopratio slijepog kradljivca automobila kući, taksist koji je odveo prvog slijepca liječniku, ljekarnik, sobarica koja je mijenjala plahte onu večer kada je djevojka s tamnim naočalama vodila ljubav s nepoznatim muškarcem i službenica u uredu, tj. žena prvog slijepca. U ludnici su za vrijeme ručka dobivali sanduke s jelom koji su se nalazili u predvorju. Hrana je uvijek bila odmjerena za puno manje osoba nego što ih je zaista boravilo tamo. Poslijepodne je pristiglo još troje slijepaca. Bila je to službenica iz liječnikove ordinacije, muškarac koji je bio s djevojkom s tamnim naočalama te policajac koji je djevojku dopratio kući. Liječnikova je žena u trenutku kada su svi legli otišla do kradljivca kako bi vidjela u kakvom mu je stanju noga. On joj je šapnuo kako on zna da ona nije slijepa. Budući da je kradljivac bio u lošem stanju i bojao se za svoje zdravlje, odlučio je otići do vojnika kako bi im ispričao što se dogodilo i zatražio pomoć. Vojnik je upućao ranjenog kradljivca. Dobio je rafal ravno u glavu. Ministarstvo zdravstva poslalo je četiri puna autobusa slijepaca. Bilo ih je dvjestotinjak. Vojnici su upucali vozača autobusa jer nije želio poći sa slijepcima. Slijepcima u prvoj spavaonici pridružio se i

starac iz ordinacije koji je imao povez preko očiju. Donio je prijenosni radio sa sobom. Po noći, liječnik se ušuljao djevojci s tamnim naočalama u krevet. Njihov preljub, odvijao se pred očima liječnikove žene koja im je sve oprostila. Sljedeći dan, u susjednom krilu pojavili su se slijepi nasilnici koji su uzimali svu hranu. U zamjenu za hranu, željeli su da im slijepci iz drugog krila donesu sav nakit koji imaju. Kasnije su umjesto nakita, zatražili da im se žene podaju. Kod slijepih nasilnika, pošle su: liječnikova žena, djevojka s tamnim naočalama, žena prvog slijepca te žena koja je patila od nesаницe. Prilikom povratka žena iz pohoda, žena koja je patila od nesаницe, srušila se mrtva na pod. Jedne noći, kada su svi legli, liječnikova žena uzela je škare koje su visjele na zidu i otiđe kod nasilnika. Tim je škarama ubola zločinačkog vođu u vrat dok je on silovao drugu ženu. Događaj koji je označio izlazak slijepaca iz ludnice jest kada je jedna od žena iz ludnice zapalila krevete ispred sobe gdje su se nalazili nasilnici. Vatra je gutala sve pred sobom, a liječnikova žena spasila je sebe i svoju skupinu slijepaca te su napokon bili pušteni na slobodu. Izlaskom iz ludnice, liječnikova žena ostavila je slijepce da čekaju ispred jedne trgovine dok je ona otišla u potragu za hranom. Od jednog čovjeka iz lokala, saznala je da su svi živi slijepi, cijeli grad i zemlja. Ubrzo je pronašla podzemlje u kojem se nalazila hrana. Sjela je na pod, otvorila je omot kobasica, drugi omot crnog kruha u kriškama, bocu vode i bez grižnje savjesti stane jesti. Kada je završila s jelom, ponijela je sa sobom tri vrećice pune hrane. Otišla je do mjesta gdje se nalazila njezina skupina slijepaca te su svi zajedno pošli do njezina i liječnikova stana. Dolaskom u stan, liječnikova žena dala im je čistu obuću i odjeću. Sljedećeg dana uputili su se do stana djevojke s tamnim naočalama. U zgradi su sreli susjedu s prvog kata koja im je rekla kako je ona neko vrijeme boravila u djevojčinom stanu i da je ključ od stana kod nje. Usput im je ispričala kako ubija kuniće i kokoši te jede sirovo meso da bi preživjela. Dala im je ključeve od stana uz ucjenu da joj daju nešto hrane. Pregledali su stan, vratili starici ključeve i donirali joj nešto hrane te su se ponovno vratili u stan liječnika i njegove žene. Sljedećeg je jutra padala kiša te su se žene prale na balkonu, sapunajući jedna drugu. Nekoliko dana kasnije, ponovno su se uputili u stan djevojke s tamnim naočalama, želeći vidjeti jesu li joj se roditelji možda vratili. Na putu do stana, ispred ulaza, ugledala je liječnikova žena mrtvo tijelo starice koje su već načele divlje životinje. Preminula starica u ruci je držala ključeve. Liječnikova žena pokopala ju je u dvorištu. Liječnikovoj je ženi već ponestajalo snage te se nekad uhvati u želji da je i sama slijepa, da bude kao i ostali i da nema toliku odgovornost. Kada su šetali

ulicama u potrazi za hranom, liječnikova žena ugleda crkvu. Nagovori muža da uđu u nju. Sve skulpture u crkvi imale su povezane oči, osim jedne žene koja je svoje iskopane oči nosila na srebrnom pladnju. Liječnikova žena pomisli da je to napravio vjernik koji je shvatio da će možda oslijepiti. Kada su ostali slijepci čuli za skulpture s povezima na očima, istrčali su van iz crkve i za sobom ostavili svoje stvari i hranu, a liječnik i žena su to iskoristili i bez imalo grižnje savjesti izašli iz crkve noseći polunapunjene vrećice. Uputili su se natrag u stan. Sljedećeg se dana prvom slijepcu iznenada zamrači unutrašnjost kapaka i nedugo zatim progleda. On koji je na početku romana prvi oslijepio, sada je i prvi progledao. Druga osoba kojoj se vratio vid, kasno u noć, bila je djevojka s naočalama. Treći je progledao liječnik, a nedugo zatim svi su počeli izlaziti na hodnike i stali su vikati: „VIDIM, VIDIM“. Roman završava rečenicom kako liječnikova žena pogleda u bijelo nebo te pomisli kako je sada došao red na nju. (Saramago, 1999)

6. Tehnika pisanja

Saramagova je svaka rečenica diplomatski i filozofski izgovorena. Takvom strukturom rečenica, čitatelju omogućava efektan dojam. Čitatelji se trebaju prepustiti njegovoj maštariji kako bi uživali u nepredvidivom 'putovanju' svakom od stranica knjige. Sa sigurnošću se može kazati kako je Saramagova rečenica jedna od najspecifičnijih rečenica svjetske književnosti koja ekstravagantno vijuga čitavom stranicom, ispunjavajući bjelinu papira. Stoga se može primijetiti kako je na stranicama njegova romana više crnog (slova), nego bijelog (list papira). „Njegova je stranica gusto ispisana poput pšenicom posijane oranice, nalik na lokvu u asfaltu po najgorem pljusk.“ (Bazdulj, 2013, str. 19) Njegove su rečenice duge baš poput i njegovih govora na tiskovnim konferencijama. U svojoj knjizi *Bilježnica – tekstovi napisani za blog od rujna 2008. do ožujka 2009.* Saramago je istaknuo činjenicu kako ga je supruga – Pilar, svaki puta savjetovala neka daje kratke odgovore te neka svoje misli sažme u nekoliko kratkih rečenica. Unatoč rastegnutim rečenicama, prva je rečenica Saramagova romana obično kratka. Primjerice, u romanu *Ogled o sljepoći – „Žuti je krug zasvijetlio.“* (Saramago, 1999, str. 9) Romani su mu podijeljeni na poglavlja koja nisu naslovljena ni označena kakvom oznakom ili rednim brojem. No, u romanu *Ogled o sljepoći*, Saramago između tih poglavlja ostavlja jednu praznu stranicu. Možda je i to na neki način poveznica s radnjom romana u kojem je sljepoća opisana kao potpuna bjelina – bijeli sindrom, pa čitatelju dočarava tu bjelinu, ostavljanjem bijele, prazne stranice među poglavljima. Ne može se reći da je za svako poglavlje karakteristična neka određena radnja jer se u jednom poglavlju isprepliće više događaja. Svi su događaji međusobno povezani i slijede neki svoj tijek. Ovim romanom Saramago uspostavlja sasvim nov, originalan ritam odstupajući od klasične interpunkcije. Od interpunkcijskih znakova upotrebljava isključivo samo zarez i točku. Zapravo, najvećim dijelom zarez kojim zamjenjuje ostale grafičke znakove – točku, dvotočku, točku-zarez, navodnike. Zarezi su u romanu prisutni „više iz estetskih razloga negoli iz gramatičkih“. (Bazdulj, 2013, str. 19) „Tekst često nastaje spojem rečeničnih nizova, a početak nove rečenice naznačen je velikim početnim slovom.“ (Živanović, 2011, str. 97) Čitatelju najveći problem stvara nepostojanje navodnika kojim se teže razabiru dijalozi jer su samo razdvojeni zarezima pa se često ne zna tko što govori – npr.:

„Kako se može igrati ne videći što se igra, upita žena prvog slijepca, Pa nije to baš igra, mislio sam samo da svaki od nas kaže što je točno vidio u trenutku kada je oslijepio, To bi moglo biti neprilično, podsjeti netko, Tko se ne želi uključiti u igru, ne treba, ali nije dopušteno lagati, Dajte primjer...“ (Saramago, 1999, str. 122)

Velikim brojem zareza zapravo oblikuje neprekidnu melodiju među poglavljima u kojima je teško raspoznati govore likova i njihove emocionalne natruhe zbog izostavljanja dva važna interpunkcijska znaka - uskličnika i upitnika. (Tarbuk, 1999) Na nekim je mjestima uočljivo kako autor nije ni upotrijebio zarez između rečenica, već je jednostavno početak sljedeće rečenice naznačio velikim početnim slovom – primjer: „ona je mislila na dom i patila, nije izgovorila Utješi me“ (Saramago, 1999, str. 216) Možda bi trebalo ovo prozno djelo pretvoriti u dramski tekst u kojem bi dijalog bio jasno naznačen te bi pomoću didaskalija bila naglašena emocionalna stanja likova. (Milenić, 2003) Nikica Talan u *Suživotu s Portugalom* navodi kako se prema mišljenju kritičara, u romanu *Ogled o sljepoći* „smisao i gramatika dijalektički združuju, uvodeći i uplićući čitatelja u igru koja povremeno postaje labirintska“. (Talan, 2005, str. 187 i 188) Sam čitatelj, jednom kada uđe u taj 'labirint' više ne može izaći iz njega. U doslovnom smislu moglo bi se reći da jednom kada čitatelj uzme roman u ruke i počne ga čitati, teško će ga više ispustiti iz ruke jer ga jednostavno tjera na daljnje čitanje. Valja naglasiti kako je unatoč odmaku od klasične interpunkcije, roman ipak čitljiv i razumljiv. Od stilskih sredstava u romanu nailazimo na paradoks, podosta zastupljenu ironiju koja je za Saramaga najvažnija stilaska figura te oksimoron. (Velisavljević, 2013) Svim tim sredstvima autor izaziva čuđenje kod čitatelja. Osnovna je zadaća tih stilskih sredstava ponajprije književna, a ne ideološka. (Martins, 2011) Spominjući stilaska sredstva, valjalo bi navesti primjer svakog od spomenutih kako bi se barem približe dočarala njihova važnost u romanu. Za primjer paradoksa, uzmimo primjer unutarnjeg monologa doktora:

„On čiji je posao bio liječiti bolesti tuđih očiju, Slijep sam, a u isto je vrijeme želio da što prije osvane svjetlost dana, pomislio je upravo tako, Svjetlost dana, znajući da je neće vidjeti. Slijepi oftalmolog zapravo ne može biti od velike koristi“. (Saramago, 1999, str. 35)

Ovim primjerom može se naslutiti kako liječnik želi kazati da od njega u ovoj ludnici i u ovom gradu više nema nikakve koristi te mu uzalud sva naobrazba i zanimanje koje posjeduje kad ne može pomoći ni samome sebi, a još manje ostalima. Još jedan

karakterističan primjer paradoksa je tvrdnja prvog slijepca koji „kaže da vidi sve bijelo“. (Saramago, 1999, str. 26) Ovo je definitivno neprikladno korištenje glagola vidjeti jer unatoč slijepčevoj tvrdnji kako vidi, on zapravo nije vidio ništa. Paradoksalna je i situacija kada policajac kradljivca automobila doveze kući ženi, a žena se uspaniči da je policajac došao pretresti kuću. No, koliko god paradoksalno zvučalo, ta je činjenica umiri jer je znala da joj muž krade samo automobile, a oni ne mogu stati u kuću.

Od ironije, posebno je upadljivo ironično podsmjehivanje prvog slijepca prema doktoru:

„Tko je ovaj, odgovor je došao od prvog slijepca, On je liječnik, okulista, Ovo je jedna od najboljih šala koje sam ikada čuo, izjavi taksist, baš smo morali izvući okulista, jedinog liječnika koji nam ovdje ne služi ni za što, Eto, izvukli smo i jednog taksista koji nas nikamo neće odvesti.“ (Saramago, 1999, str. 66)

Ironično je prikazano i svlačenje djevojke s tamnim naočalama koja se sada najednom srami drugim slijepcima 'pokazati' svoje nago tijelo, a nedugo prije osljepljenja „lijegala je s muškarcima koje je jedva poznavala“. (Saramago, 1999, str. 245) Moglo bi se reći kako je bludnica postala čedna. Što se tiče oksimorona, svakako najpoznatiji primjer iz romana jest „bijeli mrak“. (Saramago, 1999, str. 26) Valja spomenuti i izreke kojima obiluje ovaj majstorski roman. Mnoge su izreke vezane upravo za vid. Primjerice – „u zemlji slijepaca i jednooki caruje“ (Saramago, 1999, str. 99) značilo bi da se među ljudima koji su u lošem položaju uvijek ističe netko tko je na neki način moćniji od ostalih te koji onda ima vladavinu nad slabijima. Ovu izreku moglo bi se povezati s događajem kada u ludnicu dolazi skupina slijepaca 'buntovnika'. Među njima je bio jedan slijepac koji je prozvani kao 'vođa slijepaca' i jedan slijepac koji je slijep otprije budući da se znao služiti Brailleovim pismom. Slijepci 'buntovnici' uzimali su hranu ostalim slijepcima te bi im oduzetu hranu naplaćivali na razne načine. Najprije su tražili sav nakit od njih u zamjenu za hranu, a kasnije da im se žene podaju. Slijepci se slijepim 'buntovnicima' nisu usudili suprotstaviti jer su bili naoružani.

Uz izostavljanje interpunkcijskih znakova, upotrebljavanje stilskih sredstava, ubacivanjem izreka, autor se još služio i ponavljanjem. Najčešće se radilo o ponavljanju pridjeva slijep – „Osjeti se tako nesretnim, bijednim da bjedniji nije mogao biti, savijenih koljena, pridržavajući hlače što su se već vukle po gnjusnom podu, slijep,

slijep, slijep, i, ne mogavši se suzdržati, poče tiho plakati.“ (Saramago, 1999, str. 92) Ponavljanjem spomenutog pridjeva, autor je želio ostaviti još dublji dojam na čitatelja i dati mu doznanja ozbiljnost situacije. Iz navedene rečenice, ponavljanje pridjeva slijep možemo povezati s ponavljanjem pridjeva svet koji se rabi u misnom slavlju – „svet, svet, svet, Gospodin Bog Sabaot“, ali i u brojnim misnim pjesmama, primjerice – „hosana, hosana, hosana na visini“ ili „slava, slava, slava kralju kraljeva“. Laički rečeno, kao što Bog nije samo svet, nego „svet, svet, svet“ tako i slijepci nisu samo slijepi, već su „slijepi, slijepi, slijepi“. Ponavljanjem pridjeva naglašava intenzitet rečenoga. Isto tako, ponavljanjem glagola prolaziti – „Vrijeme je prolazilo, prolazilo“ (Saramago, 1999, str. 98) želio je čitatelju dati do znanja kako vrijeme odmiče, a pomaka na bolje i dalje nije bilo, epidemija sljepoće i dalje se nezaustavno širila.

Naravno, sve opisane sastavnice nije moguće pronaći u samom sažetku radnje. Da bi se uistinu stekao pravi uvid u majstorsko građenje fabule, potrebno je doći u izravan kontakt sa samim djelom. (Talan, 2005)

„Saramago je uveo svoju karakterističnu narativnu metodu – adstrigentnu diskurzivnost, stil koji je sveznajući i suzdržan, glazbeni i naizgled bezvremenski jezik, lagani dodir s ironijom i dijalog koji se odriče pravila interpunkcije.“¹⁴ Takva je narativna metoda postala zaštitnim znakom njegovih romana.¹⁵ U romanu *Ogled o sljepoći* zastupljene su sve pripovjedne tehnike – pripovijedanje, opisivanje, dijalog i monolog. Uz nabrojeno, prisutni su i pripovjedačevi kritički osvrti na pripovijest. U djelu je prisutan sveznajući pripovjedač u 3. licu. Saramago je pripovjedač osebujna tona. On djelu pristupa iz pozicije sveznajućeg pripovjedača kojim nastoji pridobiti čitatelja i njegovu empatičnost. „Njegov se kritički, često ironični i skeptični glas, što naginje parodiranju, ali ne krije ni egzistencijalnu zabrinutost, spretno prožima s replikama likova.“ (Saramago, 2002, str. 226) Roman je predstavljen tehnikom sličnom struji svijesti, budući da je najveći dio teksta posvećen liječnikovoj ženi koja pomoću svijesti i očiju vodi cijeli roman.

¹⁴ *The militant magician*: Evans, J. The militant magician. The Guardian. 2002. (pristup: 25.2.2023.)

¹⁵ *Interview with José Saramago – Still a street fighting man*: Meritt, S. Interview: Still a street-fighting man. The Observer. 2006. (pristup: 27.2.2023.)

7. Alegorijski slojevi romana

7.1. Intertekst, prostor, vrijeme i likovi

Saramago je stava da je svaki napisani ili razgovorni diskurz protkan intertekstualnošću. Čak smatra da je intertekstualnošću prožeto sve što postoji. S obzirom na njezinu sveprisutnost u svakodnevicu, on je svojim romanima nastojao „pronaći načine i oblike kojima bi tu opću intertekstualnost učinio literarno produktivnom“. (Živanović, 2011, str. 96) Želio je njome stvoriti „veze, odnose i asocijacije između svega što nas okružuje“. (Živanović, 2011, str. 96)

U *Ogledu o sljepoći* vidljiv je autobiografski kod, budući da je Saramago inspiraciju za roman dobio „nakon preboljene očne bolesti, naime odignuća mrežnice“. (Živanović, 2011, str. 97) Budući da zbog navedene bolesti, u jednom periodu života ni sam nije vidio, „odlučio je proživljenu sljepoću pretvoriti u alegorijsku opomenu čovječanstvu koja pokazuje njegovu krhkost na tvarnoj i duhovnoj razini.“ (Živanović, 2011, str. 97) Autor naivno vjeruje da će ljudi progledati, tj. otvoriti oči pred svim grozotama koje čine svijetu. To je ujedno i osnovna ideja romana koja je izrečena u samom djelu – „Mislim da nismo oslijepjeli, mislim da i jesmo slijepci, Slijepci koji vide, Slijepci koji, uz zdrav vid, ne vide“. (Saramago, 1999, str. 293) Zanimljivo je kako se u jednom dijelu romana pojavljuje i lik pisca koji nastavlja pisati unatoč sljepoći. Tim bi se piscem mogao poistovjetiti sam autor, ističući pri tome činjenicu koliko mu je pisanje važno.

Saramagov je roman satkan simbolikom koja je evidentna svima te je besprijeckorno ukomponirana u životne situacije alegorijskih likova.¹⁶ Ti se likovi nalaze između realističnog ljudskog života i maštovitosti deduktivnog zaključivanja. Saramagovi su junaci lišeni vlastitih imena. Zanimljiva je činjenica kako su likovi nazvani sintagmama koje su usko povezane s vidom. Tako u romanu susrećemo prvog slijepca, liječnika (oftalmologa), starca s crnim povezom, djevojku s tamnim naočalama i razrokok dječaka. Osim kradljivca automobila, koji je nazvan prema 'zanimanju' kojim se bavio, jedini lik u romanu čiji naziv nema nikakve veze s vidom jest liječnikova žena. Liječnikova je žena ujedno i glavna junakinja romana koja jedina od početka do kraja romana sačuva zdrav vid, pa ju je Saramago možda zato oslobodio naziva koji

¹⁶ *Ogled o sljepoći*: <https://geekosfera.wordpress.com/2011/07/08/ogled-o-sljepoci-jose-saramago/> (pristup: 1.3.2023.)

bi bio povezan s vidom. Iako, njezine zdrave oči služit će kao oči grupi slijepaca.¹⁷ Zašto je ona jedina sačuvala vid, dok su ga svi izgubili, možemo tek pretpostavljati. Vjerojatno je i u tome alegorijsko značenje koje bismo mogli protumačiti kako se u svakom zlu, nađe nešto dobrog. U moru negativnih događanja, uvijek ima nešto pozitivnog. Osim što su likovi označeni nazivima povezanim s vidom, obilježeni su zapravo i nazivima koji ih povezuje s oftalmološkom ordinacijom u kojoj se nalaze na početku romana (kad su još dobro vidjeli) – „Jedan starac s crnim povezom preko oka, dječak koji je bio vidljivo razrok, u pratnji gospođe, vjerojatno majke, jedna mlada djevojka sa sunčanim naočalama, još dvije osobe bez nekih očitih znakova, ali nijedan slijepac, slijepci ne idu oftalmologu.“ (Saramago, 1999, str. 19) Htio čitatelj to ili ne, morat će se prepoznati u svakome od ovih alegorijskih likova koji nemaju imena, ni značajnijih fizičkih karakteristika. U te će likove utkati svoje „vlastite glasove, vlastita imena i vlastite crte lica“.¹⁸ Ovakvim načinom identifikacije, Saramago je unio nov pristup likovima u književnosti.

U skladu s tim, ni likovi se u romanu međusobno ne oslovljavaju imenima jer slijepcima imena nisu ionako ni od kakva značaja, njima je najvažniji opis:

„Tako smo daleko od svijeta da ćemo uskoro zaboraviti tko smo, nismo se ni sjetili da jedno drugom kažemo kako se zovemo, a i zašto bismo, čemu bi nam služila imena, nijedan pas ne prepoznaje drugog psa, niti ga upoznaje, po imenu koje su mu dali, on prepoznaje po mirisu i po mirisu poznaju njega, mi smo ovdje kao psi neke čudne pasmine, prepoznajemo se po lavežu, po govoru, a ostalo, crte lica, boja očiju, kože, kose, sve to nema nikakvog značaja, kao da i ne postoji“ (Saramago, 1999, str. 62); „Slijepci ne trebaju imena, ja sam ovaj glas koji čujete, ostalo nije važno“ (Saramago, 1999, str. 260)

Saramago je jasno davao do znanja koliko mu imena nisu ni od kakve važnosti. Kada bi ga upitali kako se zove ili kada su životne situacije zahtijevale da se predstavi, nikada nije spominjao svoje puno ime. Bio je mišljenja kako predstavljanje punim imenom i prezimenom ionako ne bi bilo ni od kakve koristi jer slušatelji uvijek upamte samo prvu riječ – José. Valja spomenuti i da je za epigraf svog romana *Sva imena* uzeo

¹⁷ *Ogled o sljepoći*: <https://www.matica.hr/vijenac/166/poruka-u-zlicici-gorcine-17833/> (pristup: 28.2.2023.)

¹⁸ *Ogled o sljepoći*: <https://www.matica.hr/vijenac/166/poruka-u-zlicici-gorcine-17833/> (pristup: 28.2.2023.)

citat iz *Knjige svjedočanstva* koji glasi: „Znaš ime koje su ti nadjenuli, a ne znaš ono koje ti uistinu pripada.“ (Saramago, 2005, str. 7) Taj bi se epigraf mogao protumačiti na način da u nama ljudima postoji nešto što nema ime, a to je upravo ono što smo u duši. Povežemo li alegorijsko značenje likova sa stvarnim životom, može se reći da i nas, baš poput likova u romanu, mnogi prepoznaju po etiketama koje su nam dodijelili (bilo prema ponašanju, zanimanju...), a ne po imenima.

Radnja romana *Ogled o slijepoći* odvija se u neodređenom prostoru i vremenu. Unatoč opisima prostorija i ustanova u kojima su likovi boravili, ni u kom dijelu u romanu nisu imenovani grad ili država. (Živanović, 2011) Na početku romana opisana je umobolnica u kojoj su slijepci prvotno boravili. Bila je to „prostorija dugačka poput starinskih bolničkih soba, s dva reda u sivo obojenih kreveta, s kojih je boja, doduše, već davno počela otpadati. Pokrivači, plahte i deke bili su iste boje.“ (Saramago, 1999, str. 45) Sve su prostorije u toj umobolnici bile zapuštene, pune prljavštine i smeća. „Iza zgrade bio je ograđeni prostor, poput zapuštenog dvorišta, s nenjegovanim drvećem, debla su izgledala kao da je kora s njih oguljena.“ (Saramago, 1999, str. 45 i 46) Izlaskom iz umobolnice, slijepci su lutali gradom. Tako su im različite ustanove i stanovi služili kao privremeno boravište. Valja istaknuti kako su slijepci izlaskom iz umobolnice zaboravili gdje su živjeli prije. Taktilnim su dodirima 'useljavali' u prve stanove ili ustanove na koje su naišli. Najčešće se dogodilo da bi jedni drugima provaljivali u stanove jer do svojih stanova nisu znali doći. Naravno, kako bi uopće i došli do svojih kuća/stanova kad se ovako slijepi nisu mogli orijentirati. Govoreći o orijentaciji, treba kazati kako su slijepci izgubili i pojam o vremenu, nisu si mogli predočiti izmjenu dana i noći. Njihovo psihološko vrijeme nije odgovaralo stvarnom matematičkom vremenu. (Saramago, 2005) Jedino je liječnikova žena znala koliko je sati u koje doba, sve dok joj nije stao sat. Spominjući vrijeme, u romanu nailazimo na neke apsurdne situacije – primjerice kada je prvi slijepac „podlegao automatskoj gesti i podigao lijevu ruku da bi vidio koliko je sati“. (Saramago, 1999, str. 17)

Likovi romana su fizički, socijalni i psihološki izolirani. Fizička izolacija odnosi se na premještanje slijepaca iz njihovih stanova/kuća, odnosno prebivališta na neku nepoznatu lokaciju na kojoj se moraju prilagođavati novim pravilima i načinima življenja te se boriti za svoj opstanak. Upravo se reakcijama likova na takvu situaciju ostvaruje simbolična dimenzija. Što se tiče socijalne izolacije, slijepci su izolirani od obitelji, rodbine, prijatelja i svih koje su do datog trenutka poznavali te u umobolnici

upoznaju nove, uglavnom nepoznate ljude – „potpuni stranci postanu prijatelji u nevolji“. (Saramago, 1999, str. 125) A psihološka je izolacija uglavnom usko povezana uz lik liječnikove žene koja se u nekim trenucima osjeća umorno te joj ponestaje snage za zadaće koje su joj nametnute. (Pavličić, 2013) Ponekad se uhvati u želji da je i sama slijepa kako ne bi nosila toliki teret i odgovornost – „i iskreno poželi da je i sama slijepa, da može proći kroz vidljivu ljusku stvari i prodrijeti u ono što je unutra, u njihovu blještavu i neumitnu sljepoću“. (Saramago, 1999, str. 63) Nikica Talan u svom djelu *Suživot s Portugalom* naglašava kako su likovi romana „proživjeli takve apokaliptične 'pustolovine' koje se ne mogu mjeriti s onima što su ih proživljavali logoraši u komunističkim ili nacističkim logorima, jer potonji ipak nisu bili lišeni očinjeg vida“. (Talan, 2005, str. 188)

U *Ogledu o sljepoći* nailazimo na neke zagonetke. Jedna je svakako uzrok epidemije sljepoće koji ne saznajemo, vjerojatno zato što je autor to smatrao nebitnim jer se usredotočio na alegorijsko, a ne doslovno značenje sljepoće. Saramago nam je želio dočarati mentalnu sljepoću, a ne sljepoću kao tjelesno oštećenje, stoga nije ni bitno što je dovelo do epidemije. Druga se zagonetka odnosi na kraj romana koji na neki način ostaje nedorečen:

„Liječnikova žena ustane i priđe prozoru. Pogleda dolje, na ulicu prekrivenu smećem, na ljude koji su vikali i pjevali. Zatim podigne oči prema nebu i ugleda ga posve bijelog, Došao je red na mene pomisli. Od iznenadnog straha naglo spusti pogled. Grad je još uvijek bio pred njom.“ (Saramago, 1999, str. 293)

Kraj se može protumačiti višeznačno – možda je liječnikova žena oslijepjela kad su svi drugi progledali, obzirom da je vidjela bijelo nebo, a možda je autor želio da pogledom u bijelo nebo na trenutak doživi osjećaj trenutne sljepoće kako bi se mogla poistovjetiti s ostalima, a s obzirom na to da se grad još uvijek nalazio pred njom, vjerojatno je vidjela i dalje. To su tvrdnje o kojima možemo samo nagađati, a na koje nikada nećemo dobiti pravi odgovor.

Općenito govoreći, ovaj roman nema ni pravi početak ni pravi kraj. Roman započinje *in medias res*, što znači da je pravi početak negdje van granica romana, kao i pravi kraj jer svijet postoji i nakon romana. (Bazdulj, 2013)

7.2. Protubiblijski intertekst

U zadnjem poglavlju romana, liječnik i njegova žena odlaze u podzemlje koje je služilo kao skladište jedne trgovine kako bi se opskrbili hranom. Naime, umjesto skladišta trgovine, dočekala ih je 'masovna grobnica slijepaca'. Liječnikova žena, zgrožena tim prizorom, ugleda u blizini crkvu u koju poželi ući kako bi malo odmorila – „reče mužu, Moram doći k sebi, vodi me tamo, Gdje tamo, Oprosti, samo mi pomози, reći ću ti, Što je tamo, Crkva, kad bih mogla malko leći, bila bih kao nova“. (Saramago, 1999, str. 283) I crkva je baš poput trgova i ulica postala mjesto javnog okupljanja slijepaca tako da se u njoj „nije moglo pronaći pedlja slobodnog tla, nijednog kamena gdje bi se otpočinuo“. (Saramago, 1999, str. 284) Međutim, u crkvi, nisu bili samo slijepi ljudi već i sve slike i kipovi kojima je netko stavio bijeli povez na oči.

„Liječnikova žena nije mogla vjerovati u ono što je vidjela vlastitim očima, čovjeka raspetog na križ s bijelim povezom svezanim preko očiju, pored njega ženu, srca probodenog sa sedam mačeva, a i njene su oči bile pod bijelim povezom, i nisu samo taj muškarac i ta žena tako izgledali, svi su ljudski likovi u crkvi imali svezane oči, skulpture s bijelim platnom oko glave, slike s debelim premazom bijele boje, jedna je žena učila kćerku čitati, obje povezanih očiju, i muškarac s otvorenom knjigom i malim dječaćićem koji sjedi, obojica povezanih očiju, i starac duge brade, s tri ključa u ruci, povezanih očiju, još jedan muškarac, cijelog tijela izranjenog strijelama, povezanih očiju, i žena s upaljenom svjetiljkom, povezanih očiju, i muškarac s ranama na rukama, nogama i prsima, povezanih očiju, još jedan muškarac s lavom, obojica povezanih očiju, još jedan s ovnom, obojica povezanih očiju, pa jedan s orlom, i oni povezanih očiju, i muškarac što je s kopljem u ruci svladao drugog čovjeka, bačenog na tlo, rogatog i s kozjim nogama, oči povezane u obojice, muškarac s vagom, povezanih očiju, stari ćelavac koji drži bijeli ljiljan, povezanih očiju, drugi starac koji se oslanja o mač, povezanih očiju, žena s golubicom, obje povezanih očiju, čovjek s dva gavrana, sva trojica povezanih očiju, samo jednoj ženi oči nisu bile pokrivene jer ih je ionako iskopane nosila na srebrnom pladnju.“ (Saramago, 1999, str. 285)

Uviđamo kako je autor i kipove lišio imena baš poput i likova u romanu, već ih je samo fizički okarakterizirao. Saramago nije bio pretjerano sklon kipovima, a to potvrđuje u *Posljednjoj bilježnici* kazavši kako je uvijek govorio da je kipovima suđeno da naposljetku budu uklonjeni.

Kršćanski likovi koje liječnikova žena ugleda prve pri samom ulasku u crkvu jesu Isus Krist i njegova majka Marija, što saznajemo iz opisa – „čovjeka raspetog na križ s

bijelim povezom svezanim preko očiju, pored njega ženu, srca probodenog sa sedam mačeva“. (Saramago, 1999, str. 97) Kako smo već ranije spomenuli, činjenica je da je Saramago bio vrlo dobro upućen u *Bibliju*, tako da je znao da su Isus Krist i Marija dva najvažnija lika u kršćanstvu. Stoga nema dvojbe zašto ih je stavio na prvo mjesto, odnosno, prve ih opisao. Tim je činom dodatno naglasio njihovu važnost. Saramago je Krista lišio božanskog atributa, okarakterizirajući ga kao 'običnog' čovjeka. Liječnik je bio mišljenja kako je poveze na kipove stavio neki svećenik koji je smatrao nepravednim što kipovi i slike mogu gledati ljude koji ne mogu gledati njih te ih je želio učiniti jednako slijepima. (Živanović, 2011) Smatrao je da bi „taj svećenik bio najveći bogohulnik svih vremena i svih religija, najpravedniji, najdublje čovječan, onaj koji je konačno došao objaviti da Bog ne zavređuje vidjeti“. (Saramago, 1999, str. 285) Jednostavno rečeno, za liječnika je bogohuljenje pravedan čin. Liječnikova žena, koja je ujedno i glavni lik romana i čiji stavovi uvijek dolaze do izražaja, ovaj put nije mogla kazati svoje mišljenje jer im se u razgovor umiješala jedna od žena u crkvi koja je rukama opipala kipove i ovako slijepa i sama shvatila da im je netko stavio poveze na oči. Načuvši njihov razgovor slijepci su potrčali iz crkve 'glavom bez obzira'. Autor je na temelju njih želio prikazati sumnjičave vjernike, kakvi su mu i bili po volji. Saramago, odnosno pripovjedač dijeli mišljenje liječnika koje se protivi ukupnosti kršćanske poruke i može se definirati kao protubiblijski intertekst. Prema liječniku, čiji stav zastupa i sam autor, postoji nešto moćnije od kršćanskog Boga, a u ovom romanu je to sljepoća i njezin nepoznat uzrok. (Živanović, 2011) Iako se u romanu ne navodi da je epidemija sljepoće proizašla iz ruku božanske osobe kao što je Bog, moguće da je autor sljepoću htio prikazati kao Božju kaznu za grijehe koje su ljudi činili, a da nisu ni bili svjesni. „Vatra i tuča, glad i kuga – sve je to za kaznu stvoreno.“ (Sir 39:29) Sljepoća je zapravo opomena čovječanstvu da se treba mijenjati na bolje dok nije prekasno. U skladu s tim, djevojka s tamnim naočalama pomislila je da je sljepoćom kažnjena za svoje nemoralne postupke – „ona je htjela reći da je kažnjena zbog svog lošeg ponašanja, zbog svoje bestidnosti, dobila je što je tražila“. (Saramago, 1999, str. 34) Sljepoću bismo mogli povezati s kugom koja je u drevnim civilizacijama poharala Izraelom, a od koje je bio zaštićen jedino Božji narod, tj. oni koji su vjerovali u Isusovu žrtvu za grijehe. „Tako je Jahve poslao kugu na Izraela te pomrije sedamdeset tisuća Izraelaca.“ (1Ljet 21:14) Sljepoća bi se kao i kuga mogla smatrati djelom božanske odmazde.

Iz opisanog dijela romana gdje se liječnik i njegova žena nalaze u crkvi, može se iščitati poruka koju neizravno iskazuje pripovjedač preko lika liječnika. Poruka bi glasila – ako svemogući Bog uistinu postoji, on bi već nešto učinio, ne bi dopustio ovu nepravdu koja se događa svijetu. S time bi se nevjernici zasigurno složili, no pravi vjernici mišljenja su da se konačna pravda događa na drugom, nama trenutno nepoznatom svijetu te da treba vjerovati i kad smo stavljeni na kušnju. (Živanović, 2011) Takva je vjernica bila i žena prvog slijepca koja je do kraja romana uspjela sačuvati svoju vjeru. Kazala je kako ih samo Bog može vidjeti te je „unatoč svim razočaranjima i nesrećama, i dalje čvrsto vjerovala da Bog nije slijep“. (Saramago, 1999, str. 252)

U svijetu u kojem su svi i sve slijepo (izuzev liječnikove žene), pa čak i sam Bog, trebalo bi ponovno naučiti živjeti te u toj 'bjelini' pronaći nove oblike ljudskosti. Liječnikova žena naziva se junakinjom jer je u tom svijetu slijepaca uspjela sačuvati vid unatoč grozotama koje je svakodnevno gledala. Ona je junakinja jer je „preživjela gledajući“.¹⁹

¹⁹ *Ogled o sljepoći*: <https://www.matica.hr/vijenac/166/poruka-u-zlicici-gorcine-17833/> (pristup: 28.2.2023.)

7.3. Biblijski intertekst: liječnikova žena kao pet biblijskih likova

Unatoč tome što je uvijek glasno zastupao ateističke stavove, roman *Ogled o sljepoći*, Saramago je usko povezo s *Biblijom*. Prema njegovu mišljenju uvijek se prešućivalo temeljno pitanje vjere – treba li ili ne vjerovati u postojanje svemoćnog Boga koji je prema mišljenju mnogih vjernika stvorio čitav svemir te koji odlučuje o svemu, pa tako i o smrti. Nagađa se kako će Bog ljude koji su za života činili dobra djela nakon smrti nagraditi odlaskom u raj, dok će oni koji su činili zlodjela gorjeti u vječnom paklu. Međutim, Saramago ističe činjenicu kako ne postoji čovjek koji je za života učinio isključivo samo dobra ili isključivo samo loša djela, pa samim time smatra da Bog nema nimalo lak zadatak, kada mora odlučiti koga će poslati u raj, a koga u pakao. (Saramago, 2012)

Glavna junakinja romana, liječnikova žena, jedina je vidjela sav užas koji je ova sljepoća donijela. Ona je zapravo nosila teži križ od samih slijepaca jer je de facto bila njihov vođa, iako im je na kraju često služila kao njegovateljica. Bila je veoma izdržljiva te ni u kom trenutku nije pokleknula, unatoč boli i patnjama s kojima se svakodnevno morala nositi. Osim dobrotom koja je prelazila granice njezina srca, isticala se i oštroumnosću. Kao primjer navedimo dio kada su slijepci morali odlaziti po hranu, ali nisu znali na koji način bi se ponovno vratili u spavaonice bez da se izgube u 'labirintu' u koji su dovezeni:

„Liječnikovoj ženi prethodno sinula ideja, koju je oprezno opravdala pozivajući se na vlastito iskustvo, da razderu jedan pokrivač na duguljaste komade, pa da od njih načine neku vrstu užeta, kojeg bi jedan kraj uvijek bio svezan za kvaku s vanjske strane spavaonice, dok bi se drugi svaki puta vezivao za gležanj onoga tko izlazi da donese hranu.“ (Saramago, 1999, str. 69)

Predstavljena je kao oličenje dobrote, osoba koja nikoga nije u stanju mrziti, osoba koja je spremna pomoći svima. Koliko je njezina ljubav snažna primjetljivo je i u dijelu kada mužu i djevojci s tamnim naočalama oprašta preljub koji se dogodio pred njezinim očima. Svjesna je da je muž voli i da je djevojka s tamnim naočalama bila samo zadovoljenje potrebe i ništa više. Apsurdna je činjenica kako je nakon preljubničkog čina priznala djevojci s tamnim naočalama kako ima povjerenja u nju – „Imam povjerenja u tebe, Možete imati, prije bih umrla nego vas iznevjerila“. (Saramago, 1999, str. 163)

Iako se mnogo puta uhvatila u želji da svima kaže istinu – da nije slijepa, na kraju bi ipak odustala jer jednostavno nije imala snage i hrabrosti. Znala je da bi joj tada bilo još gore jer bi je svi maksimalno iskorištavali i svakome od tih slijepaca postala bi osobna robinja – „Kukavica sam, prošapće ogorčeno, zato bi bilo bolje da sam slijepa, bar bih bila lišena misionarskih poriva“. (Saramago, 1999, str. 128)

Alegorijska tumačenja romana *Ogled o sljepoći* oslanjanju se prvenstveno na *Bibliju*. Pa tako, glavna junakinja, u par navrata spominje Boga i to u pozitivnom kontekstu. Recimo, u trenutku kada se nađe u mračnom podzemnom skladištu u kojem nije ništa vidjela te se osjećala poput slijepca koji vidi tminu, potpuni mrak, upalivši šibice, kaže: „Moj Bože, svjetlo postoji i ja ga mogu vidjeti, blagoslovljena svjetlost“. (Saramago, 1999, str. 210) No, za razliku od žene prvog slijepca koja je uvjerena kako Bog nije slijep te da ih jedino on može vidjeti, liječnikova žena smatra da ih Bog ne vidi, što potvrđuje prilikom razgovora sa ženom prvog slijepca, kazajući da ih Bog ne može vidjeti jer je nebo pokriveno. Tvrdi kako je ona jedina osoba koja ih može vidjeti. Tom se tvrdnjom, liječnikova žena smatra nadmoćnijom i od samog Boga.

U svojim djelovanjima, liječnikova žena poistovjećuje se s nekoliko pozitivnih biblijskih likova. Ona je lik u kojem se ocrtavaju „barem neki postupci četiriju, odnosno pet biblijskih osoba: Mojsija, Tobita/Tobije, Judite i konačno Isusa“. (Živanović, 2011, str. 98)

Osim svega navedenog, *Ogled o sljepoći* obiluje brojevima koji imaju simbolična značenja. U najvećoj se mjeri sve vrti oko broja 3, a zatim i broja 7. Broj 3 najvažniji je broj u biblijskim tekstovima jer se povezuje s Presvetim Trojstvom – Otac, Sin i Duh Sveti, što znači da je Bog po svojoj prirodi jedan, ali su u njemu tri osobe. Baš poput Boga, i čovjek je trojstveno biće – on je duh, duša i tijelo. Zato se kaže da nas je Bog stvorio „na svoju sliku“, „sebi slična“. (Post 1:27) Broj 3 u biblijskim je tekstovima važan iz više razloga. Naime, Bog u *Svetom Pismu* tri puta ponavlja neku radnju – „I Jahve zovnu Samuela po treći put“. (1Sam 3:8) Nadalje, Isus je uskrsnuo treći dan – „bi pokopan i uskrišen treći dan po Pismima“. (1Kor 15:4) U *Bibliji* se spominju tri oca Božjeg naroda, a to su Izak, Abraham i Jakov – „Ja sam Bog Abrahamov, Bog Izakov i Bog Jakovljevi“. (Mt 22:32) Prilikom dolaska u Betlehem, mudraci su se došli pokloniti Isusu i donijeli mu zlato, tamjan i smirnu – „Uđu u kuću, ugledaju dijete s Marijom, majkom njegovom, padnu ničice i poklone mu se. Otvore

zatim svoje blago i prinesu mu darove: zlato, tamjan i smirnu“. (Mt 2:11) Kad se rodio Mojsije, majka ga je najprije tri mjeseca skrivala u kući kako joj kralj ne bi oduzeo voljenog sina – „Žena začne i rodi sina. Vidjevši kako je krasan, krila ga je tri mjeseca“. (Izl 2:2) Stoga se broj 3 smatrao savršenim Božanskim brojem te se kao takav osim u *Bibliji* koristio i u bajkama. U ovom bi romanu broj 3 mogao označavati početak – trenutak kada se pojavljuje iznenadna epidemija sljepoće koja se širi nevjerojatnom brzinom te boravak slijepaca u umobolnici, sredinu – dio kada su slijepci pušteni na slobodu i lutaju gradom te kraj – povratak vida/prestanak sljepoće. Primjeri uporabe broja 3 iz romana su sljedeći:

„Riječ pozor izgovorena je 3 puta“ (Saramago, 1999, str. 47); „Poslijepodne je pristiglo još troje slijepaca“ (Saramago, 1999, str. 70); „Ručni satovi su u svih njih stajali, zaboravili su ih navinuti ili su mislili da to više nema smisla, jedino je sat liječnikove žene još uvijek išao. Prošlo je tri ujutro.“ (Saramago, 1999, str. 74); „lice i lubanja razneseni rafalom, tri rupe od metka na vratu i u predjelu prsne kosti“ (Saramago, 1999, str. 79); „slijepac ustade, učini tri koraka“ (Saramago, 1999, str. 102); „ima tri spavaonice s desna i tri slijeva“ (Saramago, 1999, str. 107); „tijela su okrijepila tri obroka tog dana“ (Saramago, 1999, str. 143); „Tako je samo ta dotična spavaonica morala po kazni postiti tri dana“ (Saramago, 1999, str. 154); „Poznavala ih je, sva su je trojica silovala“. (Saramago, 1999, str. 173); „tri nage gracije na kiši“ (Saramago, 1999, str. 253)...

Pored broja 3 i broj 7 je broj koji se vrlo često pojavljuje u *Bibliji*, pogotovo zbog toga što je Bog nebo i zemlju stvarao šest dana, a sedmog se dana odmarao, kao što je opisano u *Knjizi postanka* (2:3) – „I blagoslovi Bog sedmi dan i posveti, jer u taj dan počinu od svega djela svoga koje učini“. Međutim, broj 7 ima i negativnih značenja. Tako u *Evandjelju po Luki* (8:2) čitamo o Mariji Magdaleni „iz koje bijaše izagnao sedam đavola“. Najistaknutiji primjer uporabe broja 7 u romanu *Ogled o sljepoći* jest skupina od šest slijepaca na čelu s liječnikovom ženom. Autor ih u trenutku izlaska iz ludnice i dolaskom u stan liječnika i njegove žene naziva lotalicama – „sedam lotalica dospjelo je u neku vrstu raja“. (Saramago, 1999, str. 243) Spomenuta skupina slijepaca ostala je zajedno od početka do kraja romana.

Za izvor već spomenutog epigrafa na početku knjige – „Ako vidiš, gledaj. Ako gledaš, zamjećuj.“ (Saramago, 1999, str. 7) navedena je *Knjiga savjeta*. Takva knjiga ne postoji u *Bibliji*, no naziv se može povezati s *Knjigom mudrosti* i *Mudrim izrekama*

koje nailazimo u *Bibliji*. Osim sličnosti među imenima izvora epigrafa, sam epigraf može se povezati s jednom mudrom izrekom iz *Biblije* koja glasi: „Nek' tvoje oči gledaju u lice i neka ti je pogled uvijek prav.“ (Mudr 4:25) Naspram toga, autor upotrebljava i biblijske rečenice u sasvim izvornom obliku, primjerice opisuje nastanak svijeta, preuzevši sam početak *Biblije*. (Živanović, 2011)

U romanu su na dva mjesta nabrojena pravila kojih se slijepci moraju pridržavati tijekom boravka u ludnici. Zanimljiva je činjenica da je tih pravila 15, a ne 10, poput 10 Božjih zapovijedi pa da roman u svim segmentima bude povezan sa *Svetim pismom*.

7.3.1. Liječnikova žena kao Mojsije

Mojsije je prema *Bibliji* bio najveći vođa izraelskog naroda, a liječnikova je žena bila vođa svoje družbe, tj. svoje skupine slijepaca. Skupina slijepaca osjećala je olakšanje jer su imali osobu sa zdravim očima koja ih je vodila:

„S mukom se osoviše, teturajući, s vrtoglavicom, oslanjajući se jedni na druge, pa se nekako svrstaše u niz, na čelu ona čije su oči vidjele, iza nje ostali, s neupotrebljivim očima, djevojka s tamnim naočalama, starac s crnim povezom, razroki dječak, žena prvog slijepca, njezin muž i, na kraju, liječnik“. (Saramago, 1999, str. 201 i 202)

Dok slijepci koračaju iza liječnikove žene, Izraelce na njihovom putu prema Obećanoj zemlji vodi Mojsije, a put im obasjava Jahve – „Jahve je išao pred njima, danju u stupu od oblaka da im put pokazuje, a noću u stupu od ognja da im svijetli. Tako su mogli putovati i danju i noću“. (Izl 13:21) Liječnikova je žena vodilja od početka do kraja romana, iako je tajnu o tome kako je ona jedina sačuvala vid držala do samog izlaska iz ludnice. Poput Mojsija koji izbavlja izraelski narod iz egipatskog ropstva, liječnikova žena izbavlja svoju skupinu slijepaca iz ludnice – „luđaci nagrnuše van, u slobodu“. (Saramago, 1999, str. 198) Izlaskom iz ludnice cijelo su se vrijeme „držali zajedno, stisnuti jedni uz druge, poput stada, nijedan od njih ne želi biti zalutala ovca, jer unaprijed znaju da ih nikakav pastir neće poći tražiti“. (Saramago, 1999, str. 199) Kako kod izraelskog naroda, tako i kod slijepaca, temeljne fiziološke potrebe – glad i žeđ, bile su glavni razlozi prosvjeda. Izraelci putem do Obećane zemlje čak pronalaze i dobre karakteristike ropstva, napominjući kako su onda barem imali hrane – „Oh, da smo pomrli od ruke Jahvine u zemlji egipatskoj kad smo sjedili kod lonaca s mesom i jeli kruha do mile volje! Izveli ste nas u ovu pustinju da sve ovo mnoštvo gladom pomorite“. (Izl 16:3) Slijepcima je prilikom ulaska u ludnicu rečeno da će svakodnevno dobivati sanduke s hranom i to triput dnevno, međutim to su bile laži. Hrana je uvijek bila odmjerena za manje osoba no što ih je zapravo bilo. Baš kao i kod Izraelaca, i kod slijepaca „glad je bila glavni pokretač svih pobuda“. (Saramago, 1999, str. 153) U spavaonicama su iz tog razloga često izbijali gnjevni prosvjedi. Doduše, situacija se nije promijenila ni izlaskom slijepaca iz ludnice. I na slobodi također bijaše gladni i žedni. Srećom, imali su liječnikovu ženu koja je uz pomoć svojih zdravih očiju uspjela pronaći hranu, najčešće u skladištu trgovine. Slijepcima je želudac već postao toliko neosjetljiv da su mogli jesti i pokvarenu hranu bez posljedica.

Čuvši jecaje Izraelaca, Jahve reče Mojsiju: „Učinit ću da vam daždi kruh s neba. Neka narod ide i skuplja svaki dan koliko mu za dan treba.“ (Izl 16:4) Jedina je razlika što Mojsije ne ulazi u Obećanu zemlju, a liječnikova žena sa svojom skupinom slijepaca ulazi u svoj stan. Za slijepce je stan liječnikove žene poput Obećane zemlje.

Mojsije je jednom prilikom bio svjedok svađe između dvojice Izraelaca te ih je nastojao primiriti. Isto tako, u ludnici je izbila svađa između prvog slijepca i kradljivca automobila. Naime, prvi slijepac napao je kradljivca automobila što mu je ukrao auto, a liječnikova ih je žena nastojala umiriti kazavši kako „svađa neće ništa riješiti“. (Saramago, 1999, str. 52)

Jednog dana, Bog se obratio Mojsiju iz gorućeg grma te ga je zamolio da se ne približava i da izuje sandale jer se nalazi na svetom mjestu. U *Ogledu o sljepoći* liječnikova je žena bila bosa jer „nije još imala vremena otići u prodavaonicu obuće, kao što su drugi slijepci u gradu činili, unatoč nesretnom nedostatku vida, pri izboru cipela mogli su se pomoći opipom“. (Saramago, 1999, str. 211) Osim toga, dolaskom u čisti stan, liječnikova žena zamoli slijepce da se izuju u hodniku kako ga ne bi zaprljali – „Uđoše, dakle, bosi, liječnikova žena potraži i pronade jednu veliku plastičnu vreću u koju je potrpala svu obuću, neka čeka na pranje, nije znala ni kada ni kako, zatim vreću odnese na balkon, vanjski zrak neće zagaditi“. (Saramago, 1999, str. 244)

U *Knjizi Izlaska* čitamo kako je Jahve naredio Mojsiju da Arona i njegove sinove opere i obuće kako bi bili spremni obavljati svećeničku dužnost. Jahve se obraća Mojsiju sljedećim riječima: „Dovedi Arona i njegove sinove k ulazu u Šator sastanka i operi ih u vodi. Onda dovedi njegove sinove; obuci ih u košulje; opaši ih u pasove i obvij im turbane.“ (Izl 29:4-9) Liječnikova žena također pere i oblači svoje supatnike. U dijelu u kojem slijepci buntovnici siluju žene, te kada su se te iste žene nakon silovanja vraćale u svoje spavaonice, žena koja je patila od nesanice, sruši se i umre. Liječnikova je žena prije pokapanja odlučila oprati kako je ne bi tako prljavu predala zemlji:

„Htjela je neko vedro ili nešto što bi u tu svrhu poslužilo, željela ga je napuniti vodom, pa makar ustajalom, makar kužnom, htjela je oprati ženu koja je patila od nesanice, očistiti je od vlastite krvi i tuđe sluzi, čistu je predati zemlji, ako još ima ikakvog smisla govoriti o čistoći tijela u toj ludnici, s obzirom da čistoća duha, kako nam je poznato, ionako više nikom nije bila dostižna“. (Saramago, 1999, str. 170)

Osim nje, tog je dana oprala još šest žena kako bi ih očistila od okaljano g obraza:

„Kad su liječnik i starac s crnim povezom ušli u spavaonicu s hranom, nisu vidjeli, nisu mogli vidjeti sedam golih žena, onu s nesanicom ispruženu na krevetu, čistu kako nije bila nikad u svom životu, dok je liječnikova žena prala, jednu po jednu, svoje supatnice, i, na kraju, samu sebe“. (Saramago, 1999, str. 171)

Pred kraj romana, liječnikova žena zajedno s djevojkom s tamnim naočalama i ženom prvog slijepca, stajala je na balkonu, dok ih je po nagim tijelima zalijevala blagotvorna voda s neba. Zahvaljujući kiši, mogle su oprati svu dugo skupljanu prljavštinu sa sebe. Osim toga, kiša je liječnikovoj ženi poslužila da im opere prljavu obuću i odjeću i odjene ih u čisto. Bilo bi suludo da na svoja čista tijela oblače prljavu i ukaljano odjeću. Tim činom pranja, nastojale su same sebi na neki način vratiti dostojanstvo koje su izgubile u ludnici u času silovanja. (Živanović, 2011)

Mojsije bijaše umoran i nezadovoljan izraelskim narodom tijekom duga putovanja te se osjeća nemoćno što ne može narodu dati mesa kako ne bi gladovali. Obrati se Jahvi riječima: „Ja sam ne mogu nositi sav ovaj narod. Preteško je to za me. Ako ćeš ovako sa mnom postupati, radije me ubij, ako sam stekao milost u tvojim očima, da više ne gledam svoga jada.“ (Br 11:14-15) Između ostalog, liječnikova se žena također osjeća bespomoćno i ranjivo, poput Mojsija. Iako je svjesna kolike sreće ima u životu, što je u zemlji slijepaca, ona jedina sačuvala zdrav vid, no, ponekad se uhvati u želji da je i sama slijepa kako ne bi morala gledati sve grozote koje se događaju oko nje, a na koje ona ne može izravno utjecati i spriječiti ih. Često je sama sebe znala zapitati čemu joj služi zdrav vid, a „služilo joj je da vidi veće grozote no što je ikad mogla zamisliti, služilo je da poželi biti slijepa, ni za što drugo“. (Saramago, 1999, str. 144) Objašnjavala je slijepcima kako nemaju pojma što znači imati zdrave oči u svijetu samih slijepaca – „nisam carica, ne, samo sam ona koja se rodila da vidi strahote, vi ih osjećate, ja ih osjećam i vidim“. (Saramago, 1999, str. 248) Čitav roman, sve muke i patnje stoički je podnosila, no, u zadnjem poglavlju romana i sama priznaje kako joj već ponestaje snage te poželi da je i sama slijepa kako ne bi morala nositi toliku odgovornost. (Saramago, 1999)

7.3.2. Liječnikova žena kao Tobit/Tobija

Liječnikovu se ženu može poistovjetiti s Tobitom i njegovim sinom Tobijom. Tobit je u *Bibliji* pravedni Izraelac iz plemena Naftali. Jednom je prilikom zaspao otkrivena lica te mu ptičje izmetine padnu u oči, nakon čega izgubi vid. Činio je brojna djela milosrđa. Vodio je brigu za žive i izražavao poštovanje prema mrtvima – „hranio sam gladne, odijevao gole, kad bih vidio koga od roda svoga ubijena pa bačena izvan zidina Ninive, brižno bih ga ukopao“. (Tob 1:17) Isto tako, glavna junakinja romana pokapa slijepce u ludnici. Prvi kojeg je pokopala bio je kradljivac automobila koji je umro od posljedica infekcije rane nakon što ga je djevojka s tamnim naočalama ranila petom u nogu. Kazala je ostalim slijepcima – „ovaj čovjek je mrtav i treba ga pokopati“. (Saramago, 1999, str. 80) Kako ga nisu imali čime pokopati, zatraži od vojnika lopatu ili motiku. Kasnije je pokapala i ostale mrtvace u ludnici. Osim njih, izvan ludnice, u dvorištu iza zgrade, pokapa i mršavu staricu, tj. susjedu djevojke s tamnim naočalama. Smatrala je kako postoji red „koji nalaže da mrtvi budu tamo gdje je mjesto mrtvima, a živi gdje je mjesto živima“. (Saramago, 1999, str. 272)

Liječnikova žena, izlaskom iz podzemnog skladišta, očajna sjedne na prljavo tlo, misleći da je zalutala i da više nikada neće pronaći svoju skupinu slijepaca. U žalovanju joj se pridruži pas, kasnije poznat pod nazivom „pas za plakanje“ – „i ostale suze isplače privijena uza nj“. (Saramago, 1999, str. 213) Pas za plakanje, nakon toga, cijelim je putem pratio liječnikovu ženu. Na neki način bio je njezin zaštitnik – „jedino je pas što je pio suze slijedio onu koja ih je isplakala“. (Saramago, 1999, str. 213 i 214) Pas za plakanje do kraja romana ostaje vjeran liječnikovoj ženi i njezinoj skupini slijepaca, što je vidljivo u opisu kada su izlaskom iz ludnice hodali do stana liječnika i njegove žene – „pas za plakanje čas ispred, čas iza njih, kao da se rodio da bude čuvar stada, s obvezom da ne izgubi nijednu ovcu“. (Saramago, 1999, str. 241) Na samom kraju romana, kada se slijepcima počinje vraćati vid, pas za plakanje dolazi do liječnikove žene jer je uvijek znao kada joj je potreban te se liječnikova žena privije uz njega. On joj je bio oslonac, najprije 'rame za plakanje', a na kraju 'rame za sreću' jer je bila sretna što se ljudima počeo vraćati vid. Može se reći da joj je pao 'kamen sa srca', znajući da više neće imati toliku odgovornost za sve te ljude.

Psa za plakanje možemo povezati s anđelom Rafaelom koji prati Tobiju koji odlazi na put po očeve novce – „Ta prati ga dobar anđeo i njegovo će putovanje biti sretno, vratit

će se živ i zdrav“. (Tob 5:22) U *Knjizi o Tobiji* spominje se da je Tobiju i anđela na putu pratio i pas.

Tobija ima brojne podudarnosti s ocem. Prije svega, „etimologija njihovih imena je gotovo ista“. (Živanović, 2011, str. 100) Baš kao što liječnikova žena obavlja sve poslove umjesto slijepaca – od potrage za hranom do pranja i oblačenja pa čak i pokapanja, tako i Tobija umjesto slijepog oca obavlja njegovu zadaću. Stoga je Tobitova sljepoća djelomično slična sljepoći koja je opisana u romanu. Na kraju romana, prvom se slijepcu iznenada zamračilo pred očima te najednom progleda. Nakon njega, svim se slijepcima vratio vid. Baš poput slijepaca koji su misteriozno progledali, i Tobit progleda zahvaljujući savjetima anđela Rafaela. Naime, na putu, Tobija i anđeo odluče zastati kod rijeke Tigris. Tobija se poželio okupati u rijeci, no odjednom je iz rijeke skočila velika riba. Anđeo je naredio Tobiji da „raspori ribu, izvadi joj srce, jetru i žuč“ jer su to ljekoviti dijelovi ribe. (Tob 6:4) Tom je žući prilikom povratka kući, Tobija namazao ocu oči i on progleda. Dakle, čudo se osim u *Bibliji* događa i u samom romanu. Ta su nam čuda nepoznata u stvarnom svijetu.

7.3.3. Liječnikova žena kao Judita

Judita je udovica potpuno predana služenju Bogu. Postala je čak i ubojicom kako bi spasila svoj narod. Grad Betulija bio je pod opsadom Asiraca čiji je vođa bio Holoferno. Jedne se večeri Judita uljepšala što je najviše mogla te se uputila kod Holoferna. Najprije ga napije kako bi zaspao. Zatim se pomoli, jednom rukom uhvati Holoferna za kosu, a drugom mu rukom odrubi glavu:

„Priđe stupu postelje, do Holofermove glave, i skide odande Holofernov mač. Zatim, primaknuvši se postelji, zgrabi kosu Holofernovu i kaza: „Gospodine Bože Izraelov, ojačaj me danas!“ I iz sve snage udari dvaput Holoferna po vratu i odrubi mu glavu.“ (Jdt, 13:6-8)

Tim je činom spasila svoj narod od Asiraca. Na sličan je način liječnikova žena spasila sebe i ostale žene od mukotrpnih silovanja što su ih proživjele nekoliko noći za redom, u trećoj spavaonici lijevog krila. Žene su se morale žrtvovati i biti ponižene kako bi preostali slijepci iz njihove spavaonice mogli dobiti hranu. Jedne noći, liječnikova žena skupi hrabrosti i odluči ubiti vođu slijepaca iz treće spavaonice i spasiti slijepce od zlikovca. Ubila ga je u trenutku kad je on silovao neku drugu ženu. Čin ubijanja u romanu opisan je sljedećim riječima:

„Na prstima, priđe mu sasvim blizu, obiđe krevet i stane iza njega. Slijepa žena je i dalje radila svoje. Ruka polako podigne škare, malo razmaknutih sječiva, kao da su dva bodeža. U tom trenu, posljednjem, slijepac je, izgleda osjetio nečiju prisutnost, no orgazam mu utrne osjetila, liši ga refleksa, Ne dam ti da uživaš, pomisli liječnikova žena, i svom snagom zamahne rukom. Škare se silovito zariju u slijepčevo grlo, boreći se s hrskavicom i mišićnim tkivom, onda nezaustavljivo probiju dalje sve do vratnih kralježaka.“ (Saramago, 1999, str. 174)

Liječnikova žena kao i Judita „ubija zločinca u erotskom okružju“. (Živanović, 2011, str. 100) Ubojstva su u potpunosti opravdana u oba slučaja. Obje su žene ubile po jednog zločinca kako bi zaštitile brojne pravednike, „dakle u samoobrani dopuštenoj zakonom“. (Živanović, 2011, str. 100) Odluku koju su donijele, učinile su za dobrobit i opstanak svoje zajednice.²⁰

²⁰ *Biblijska trilogija Mire Gavrana*: <https://hrcak.srce.hr/file/98971> (pristup: 4.3.2023.)

Druga poveznica između *Ogleda o sljepoći* i *Judite* jest strah koji su proživljavali i Asirci i slijepci 'buntovnici' nakon ubojstva svojih vođa. U *Juditi* strah Asiraca opisan je na sljedeći način: „Uhvati ih strava i strah te ne bijaše čovjeka koji bi ostao uza svoga bližnjega, nego se svi bezglavo razbježaše po svim brdima i ravninama“. (Jdt 15:2) Strah slijepaca u romanu pripovjedač je opisao riječima: „Slijepci se ponovno uskomešaše, ali neodlučno, kao da su se plašili poći ususret oštrici što im je usmrtila vođu“. (Saramago, 1999, str. 176)

Osim što je bila predana svome narodu, Judita je do smrti ostala vjerna svom mrtvom suprugu – „Mnogi su je prosili, ali ona ne upozna ni jednoga čovjeka u sve dane života svojega otkad joj umrije muž Manaše i bi pridružen narodu svome“. (Jdt 16:22) U toj gesti nailazimo još neke podudarnosti liječnikove žene i Judite. Valja se podsjetiti kako liječnikova žena oprašta nevjeru svom suprugu koja se odvila pred njezinim zdravim očima. Njezino prihvaćanje njegovog preljuba možemo shvatiti kao svojevrsan čin milosrđa. Ljubav je za nju ipak nešto više od samog spolnog odnosa.

7.3.4. Liječnikova žena kao kristoidan lik

Saramago je uporište *Ogleda o sljepoći* definitivno pronašao u biblijskom tekstu što je pogotovo vidljivo u dijelu romana gdje liječnikova žena pokapa mrtvu staricu. U trenutku pokapanja, ostali slijepci u zgradama dođoše na balkone. Kako bi ih uplašila, liječnikova žena vikne kako će starica 'ustati' od mrtvih. Te su riječi uplašile slijepce:

„Slijepci se uplašiše i povukoše u stanove, nisu shvatili zašto bi netko viknuo nešto takvo, osim toga, vjerojatno nisu bili pripravnici na takvo mistično otkrivenje, vidjelo se da ne pohode trg magičnih predskazanja, usput, nabrajajući teme koje su tamo pretresane zaboravili smo dodati još glavu bogomoljke i samouništenje škorpiona“.
(Saramago, 1999, str. 271)

U svezi škorpiona, autor je aludirao na skakavce koji se javljaju u *Otkrivenju*, a kojima je zapovjedbena da muče ljude koji ne pripadaju Božjem narodu:

„Iz dima pak iziđoše na zemlju skakavci i dana im je moć kakvu imaju štipavci zemaljski. I zapovjedbena im je da ne ude travi zemaljskoj niti ikojem zelenilu nit ikojem stablu, nego samo ljudima koji nemaju pečata Božjega na čelu. I dano im je ne da ih ubijaju, nego samo da ih muče pet mjeseci, a muka njihova da bude kao muka od uboda štipavaca“.
(Otk 9:3-5)

Saramago je roman izgradio najvećim dijelom na liku liječnikove žene koju bismo mogli usporediti s Isusom, u simboličkom značenju. Za kršćane, Isus Krist je „Otkupitelj ljudskih grijeha i Spasitelj koji umire za čovječanstvo“.
(Živanović, 2011, str. 101) Liječnikova žena nema božanske moći poput Isusa koji je činio mnoga čuda – primjerice kad je na svadbi u Kani Galilejskoj pretvorio vodu u vino. No, liječnikova je žena požrtvovna kao i Isus, spremna se zbog drugih izložiti opasnosti, ona je „lik koji kao da je potekao iz neke bajke“.
(Milenić, 2003, str. 111) Kako Nikica Talan navodi, „Bog najviše ljubi upravo one koji najviše trpe i najviše se ponizuju; ljubi žrtve ljubavi koja, ako mnogo daje, mnogo i trpi“.
(Talan, 2005, str. 36) Prvi primjer njezine iznimne požrtvovnosti nalazimo na samom početku romana, kada se pretvara da je naglo izgubila vid, ne želeći voljenog supruga ostaviti samog. Tim činom proizlaze svi sljedeći primjeri njezine daljnje požrtvovnosti koja se proteže čitavim romanom. Ona služi kao oči onih koji su svoje izgubili. Na početku romana, prilikom samog dolaska u ludnicu pomaže slijepcima da se organiziraju i pritom osjeća iznimnu odgovornost. Nažalost, unatoč svom trudu, ne može obuzdati animalno ponašanje ljudi te je primorana živjeti u takvom okružju. Kako jedina ima zdrave oči koje vide,

smatra se dužnom pružiti pomoć svim slijepcima, što saznajemo iz razgovora nje i djevojke s tamnim naočalama – „Ne možeš voditi i hraniti sve slijepce na svijetu, Trebala bih, Ali ne možeš, Pomoći ću koliko god budem mogla“. (Saramago, 1999, str. 101) Naspram toga, liječnikova žena hrani svoju skupinu slijepaca raznolikom konzerviranom hranom koju pronalazi u svom stanu ili u skladištu trgovine. Iako nemaju dovoljnu zalihu hrane, nastoji ono što imaju ravnomjerno raspodijeliti kako bi bilo za sve. No, dok liječnikova žena mora nahraniti skupinu od 'samo' sedmero ljudi, u *Evandjelju po Mateju* opisano je kako ih Isus hrani četiri tisuće:

„Nato zapovijedi mnoštvu da posjeda po zemlji, uze sedam kruhova i ribe, zahvali, razlomi i davaše učenicima, a učenici mnoštvu. I jeli su i nasitili se. A od proteklih ulomaka nakupiše sedam punih košara. A blagovalo je četiri tisuće muškaraca, osim žena i djece.“ (Mt 15:35-38)

Osim svoje skupine slijepaca, liječnikova žena svoje zalihe hrane daje i susjedi djevojke s tamnim naočalama koja se prehranjivala jedući sirovo meso kunića i kokoši te salatam.

Nadalje, liječnikova žena kao što je već spomenuto oprašta preljub svome suprugu kojeg čini s djevojkom s tamnim naočalama. Činom preljuba, prekršene su dvije Božje zapovijedi koje glase: „Ne sagriješi bludno!“ i „Ne poželi tuđeg ženidbenog druga!“. Zanimljivo je njezino ponašanje prema djevojci s tamnim naočalama, nakon što ju je vidjela u krevetu sa suprugom. Apsurdno je što je zbog tog preljuba smatra važnijom od ostalih, što ističe u samom razgovoru s djevojkom s tamnim naočalama:

„Dođi u naš stan, A oni, Što vrijedi za tebe, vrijedi i za njih, ali ti si mi najvažnija, Zašto, I ja se sama pitam zašto, možda zato što si mi postala kao sestra, možda jer je moj muž spavao s tobom, Oprosti mi, Nije to zločin da bih ti opraštala“. (Saramago, 1999, str. 227)

Budući da je nije prevario kad su bili ravnopravni partneri, možda njezino prihvaćanje preljuba proizlazi iz njenog razumijevanja prema mužu koji ima potrebe za seksualnim činom s nekim sebi ravnim, bez osjećaja inferiornosti. Radi se o potrebi koju njegova žena ne može zadovoljiti jer jedina ima zdrav vid, a samim time i dignitet kojeg su svi ostali izgubili gubljenjem vida.

Liječnikova žena čini brojna tjelesna djela milosrđa koja se oslanjaju na *Bibliju*.²¹

Sedam tjelesnih djela milosrđa su:

1. Gladna nahraniti – liječnikova žena hrani svoju skupinu slijepaca i susjedu djevojke s tamnim naočalama – „riječ hrana ima magičnu moć, pogotovo za izgladnjele“ (Saramago, 1999, str. 214)

„Predvođeci svoju grupu, liječnikova je žena u mislima vagala hranu koja im je preostala, dostajat će, najviše, za jedan obrok, i to ako ne računa psa, on neka se snađe na svoj način, onaj kojim je tako spretno šćepao kokoš za vrat, presjekavši joj glas i život. Imala je u stanu, ako se dobro sjećala i ako nitko u nj nije provalio, pristojnu količinu konzervi, ali ipak za jedan par, a ovdje treba prehraniti sedmero ljudi, zalihe će kratko potrajati, pa čak i ako ih budu trošili strogo racionalno“ (Saramago, 1999, str. 235)

2. Žedna napojiti – liječnikova žena ranjenom kradljivcu automobila daje piti, kao i razrokom dječaku – „Liječnikova žena dala je ranjeniku piti“ (Saramago, 1999, str. 68); „mali je rekao samo da hoće vode, bio je jako žedan (...), Liječnikova žena prinese čašu usnama razrokog dječaka, reče, Evo ti vode, pij polako, polako, osjeti okus, čaša vode je sada pravo čudo“ (Saramago, 1999, str. 249)

3. Siromaha odjenuti – liječnikova žena oblači slijepce dajući im čistu odjeću

„Uzme uljanicu i ode prekopati ladice komoda, ormare, zakratko se vrati, noseći pidžame, kućne ogrtače, suknje, bluze, haljine, hlače, košulje, sve što je potrebno da pristojno odjene sedmero ljudi, istina, nisu bili istog stasa, ali zato su bili jednako mršavi. Liječnikova im žena pomogne da se obuku.“ (Saramago, 1999, str. 247)

4. Putnika primiti – liječnikova žena prima skupinu slijepaca u svoj stan – „sedam lualica dospjelo je u neku vrstu raja“ (Saramago, 1999, str. 243)

5. Bolesnika i utamničenika pohoditi – liječnikova žena košuljom zamota ranu kradljivcu automobila kad ga je djevojka s tamnim naočalama nabola petom te ga je cijelo vrijeme obilazila kako bi pogledala u kakvom mu je stanju noga – „Liječnikova žena je brzo smota, ovije oko bedra, čvrsto stegne i uspije krajeve, pomoću naramenica, svezati u grubi čvor“ (Saramago, 1999, str. 56)

²¹ *Djela milosrđa*: <http://www.dsng.hr/katehetski-materijali/kateheza/djela-milosrda> (4.3.2023.)

6. Roba otkupiti

7. Mrtve pokopati – liječnikova žena pokapa mrtve u dvorištu ludnice te izlaskom iz ludnice, mršavu staricu u dvorištu izvan zgrade u kojoj je stanovala

„Isus Krist po Evanđelju daje sebe za spas čovječanstva, pa je lik iz romana njemu srodan.“ (Živanović, 2011, str. 100)

Liječnikova žena u sintagmi 'ustat će od mrtvih' upotrebljava glagol 'ustati' umjesto glagola 'uskrsnuti' koji se rabi u *Svetom pismu* – „Ustat će od mrtvih, obratite pozornost, nije rekla Uskrsnut će, to bi u ovom slučaju ipak bilo pretjerano, iako nam rječnici uglavnom tvrde, jamče ili sugeriraju da ta dva pojma znače potpuno isto“. (Saramago, 1999, str. 271) U *Evanđelju po Ivanu (11:17-44)* Isus se obraća Lazarovim sestrama, Marti i Mariji sljedećim riječima: „Ja sam uskrsnuće i život: tko u mene vjeruje, ako i umre, živjet će.“ Nakon tih riječi, Isus odlazi do groba Lazara i uskrisuje ga – „I mrtvac iziđe, noge mu i ruke bile povezane povojima, a lice omotano ručnikom“. Poput Lazara koji je bio omotan povojima, i liječnikova je žena plahtom omotala mrtvo tijelo starice, prije no što ju je pokopala – „Pokrivši i umotavši tijelo, žena pođe u potragu za lopatom ili motikom“. (Saramago, 1999, str. 270)

Iz svega navedenog, uočljiva je Saramagova opčinjenost Isusom. Na isti je način opčinjen i Saramagov pripovjedač koji zastupa piščevo stajalište. Isusa predstavlja „svojevrsnim alter egom koji nadilazi razumska vjerovanja, točnije ona koja se vežu za ateizam“. (Martins, 2011, str. 60)

7.4. Opreke

„U romanu djeluje opreka pakao – raj.“ (Živanović, 2011, str. 101) Pakao predstavlja ludnicu u koju su vlasti prisilno zatvorile slijepce. U paklu punom fekalija, nagurane su stotine ljudi. (Saramago, 2012) I sam pripovjedač uspoređuje ludnicu s paklom što je vidljivo iz opisa: „Nije riječ samo o stanju u koje su vrlo brzo dovedeni nužnici, smrdljive jazbine, tako mora da izgledaju kaljužave jaruge prokletih duša u paklu“. (Saramago, 1999, str. 125 i 126) Neka od pravila ludnice koja su donijele vlasti i koja dokazuju kako su ti ljudi živjeli u paklu su primjerice: svjetla u ludnici su bila stalno upaljena te nisu smjeli dodirivati šaltere. U tome zapravo vidimo apsurd jer koji je smisao što su svjetla upaljena pošto su ljudi slijepi i ne mogu vidjeti, odnosno u njihovim je očima bila stalna svjetlost. Napuštanje zgrade kažnjavalo se smrću, smeće se moralo spaliti, a u slučaju smrti slijepci su bez obreda trebali pokopati leš u dvorišni prostor. U slučaju požara vatrogasci nisu smjeli intervenirati te na kraju ludnica izgori u požaru, a izlaskom iz nje, liječnikova žena sa svojom skupinom slijepaca, zapravo izlazi iz pakla. Izlaskom iz pakla, dolaze u raj koji je zapravo stan liječnikove žene i njezina supruga – „sedam litalica dospjelo je u neku vrstu raja“. (Saramago, 1999, str. 243) U hodniku ih je ljubazno zamolila da se izuju kako bi sačuvali čistoću stana.

„Ako uđu u onim cipelama zagrezlim u blato i izmet, učas će se raj pretvoriti u pakao, mjesto gdje, kako tvrde autoriteti, osuđene duše najteže podnose upravo zadah, truo, bolestan, zagušljiv, kužan, a ne užarena kliješta, kotlove s proključalom smolom i ostali kuhinjsko-kovački instrumentarij“. (Saramago, 1999, str. 244)

Taj je raj na kraju romana obilježio i obrat u stanju likova, odnosno, naposljetku se u tom stanu vrati vid prvom slijepcu, a uskoro zatim i svim drugima slijepcima.

Još jedna opreka koja djeluje u romanu jest sljepoća – vid. To je ujedno naj snažnija i najkompleksnija opreka koju čitatelj uočava. U stvarnom je životu sljepoća obično crna, no likovi ovog romana boluju od bijele sljepoće – tzv. „bijelog sindroma“. Sljepoća je u romanu „tako neprirodna, toliko protivna svemu što znanost poznaje“. (Saramago, 1999, str. 57) Općenito se bijela smatra pozitivnom bojom jer simbolizira čistoću i nevinost, no u nekim kulturama značenje bijele boje povezano je sa smrću i žalošću. U tim kulturama, smrt onda označava završetak jednog života i početak nekog

drugog, možda i boljeg života.²² To bi značenje mogla imati i bijela sljepoća prikazana u romanu. Slijepci su prije osljepljenja imali drugačiji pogled na svijet, no nedostatkom vida, mijenja se i njihova percepcija života. Ljudima je oduzet vid, no u stvarnom im svijetu nedostaje mnogo više od toga, a to je prije svega zdrav razum i suosjećanje za druge. Slijepi su za ono što se događa oko njih. Saramago je smatrao da ako ljudi ne budu mogli vidjeti, njihova će predodžba ljepote biti pozitivno promijenjena tako da više neće biti usmjerena na tijelo, već prvenstveno na dušu. Sljepoća u romanu je metafora za sljepoću ljudskog razuma. Okrutnost koju autor prikazuje odnosi se na svakodnevnu okrutnost koja se događa u svijetu u kojem živimo, no na koju ne reagiramo. Baš kao što i liječnikova žena zaključuje – ljudi su slijepci koji uz zdrav vid, ne vide. (Saramago, 1999)

„Dar vida, što slovi ili je dugo slovio kao prijeko potreban ključ da bi se ušlo u svijet napisanog, ovdje se pretvara u metaforu koja se pretvara u tekst i postavlja između čitatelja i likova. Da se oni susretnu, potrebno je oko, i to oko koje je i vid i sljepilo.“²³

Čitatelj je u svim segmentima superioran nad likovima romana. Prvenstveno u tome, što ih on čita, dok su oni napisani. Njegova je nadmoć i u tome što ima zdrave oči kojima može čitati, za razliku od likova koji su obnevidjeli. Oči pomoću kojih čitatelj ulazi u svijet lika, iste su one oči kojima bi se trebao zagledati u dušu bližnjeg svoga, pa tako i u svoju vlastitu dušu. Ništa nam ne znače zdrave čitateljske oči, ako nismo u stanju vidjeti stvari onakve kakve zapravo jesu. Na taj bi se način mogao shvatiti i epigraf na početku knjige: „Ako vidiš, gledaj, ako gledaš, zamjećuj“. (Saramago, 1999, str. 7) Ovim je romanom Saramago kod čitatelja pokušao probuditi svjesnost o tome kako je sljepoća prisutna i kod zdravih očiju, „da je vid nešto što se zaslužuje, a da ovu knjigu može čitati možda tek pukim slučajem“.²⁴

Epigraf na početku knjige za Saramaga je značio da se osjetilo vida manifestira na tri razine koje su međusobno povezane: „možemo gledati i ne vidjeti, isto kao što možemo vidjeti i ne zamijetiti“. (Saramago, 2010, str. 164) Kao primjer navodi

²² *Značenje bijele boje*: <https://danas.hr/zivot/sos/bijela-boja-znacenje-koje-znacenje-ima-bijela-boja-7b5981d4-b9f0-11ec-820a-0242ac120037> (pristup: 5.3.2023.)

²³ *Ogled o sljepoći*: <https://www.matica.hr/vijenac/166/poruka-u-zlicici-gorcine-17833/> (pristup: 28.2.2023.)

²⁴ *Ogled o sljepoći*: <https://www.matica.hr/vijenac/166/poruka-u-zlicici-gorcine-17833/> (pristup: 28.2.2023.)

trenutak kada čovjek pogleda na sat, a par sekundi nakon toga, zaboravi koliko je sati te mora ponovno pogledati. Dakle, čovjek je pogledao koliko je sati, ali zapravo nije vidio, odnosno nije zamijetio.

Iznenadna, bijela sljepoća iz romana može se usporediti sa Savaom kojega na putu u Damask „iznenada obasja svjetlost s neba“. (Dj 9:3) Savao je u *Bibliji* najprije opisan kao osoba puna mržnje i bijesa te je Isusovim učenicima nanio mnoga zla. Kao posljedica za kažnjavanje zla, zahvaća ga sljepoća, a nakon spasenja i pokajanja, vid mu se ponovno vraća te „postaje kršćanskim propovjednikom“. (Živanović, 2011, str. 101) Svjetlost s neba, učinila ga je slijepim samo na trenutak, kaznivši ga time za sva zlodjela koja je činio. Zapravo, kratkotrajna sljepoća bila je „put prema dobru i pravomu vidu“. (Živanović, 2011, str. 101) Slično je i s likovima u romanu. Ne mora nužno značiti da su baš svi koji su oslijepjeli bili zlikovci, izuzev slijepaca iz treće spavaonice koji su preostalim slijepcima uskraćivali hranu te silovali žene. Za njih sa sigurnošću možemo reći da su kažnjeni za svoje zločine, što sljepoćom, a neki od njih i smrću. Kao primjer još valja spomenuti i kradljivca automobila koji se prije sljepoće bavio krađom automobila, zato mu i autor dodjeljuje taj naziv. On je također smrću platio svoje nedjelo. Znači, i sami su slijepci smatrali da su sljepoćom kažnjeni za svoje postupke, što najprije saznajemo iz razgovora prvog slijepca i kradljivca automobila:

„Ukrali ste, ukrali, Ako vam je netko dignuo auto, to nisam bio ja, nagrada za moje dobro djelo je da sam oslijepio, (...) ne ostajem pored zlikovca kao što je ovaj, koji je bio kadar okrasti slijepca, još se žali da je zbog mene oslijepio, i neka je, barem još ima pravde na ovom svijetu“. (Saramago, 1999, str. 52)

Isto tako, djevojka s tamnim naočalama smatrala je da je sljepoćom kažnjena za svoje nemoralne postupke. Kao što ne mora značiti da su svi likovi u romanu prije sljepoće bili zlikovci, tako ne mora značiti ni da su se svi nakon ponovnog vraćanja vida preobrazili i postali boljim osobama, no što su bili u prošlosti. Možemo jedino pretpostaviti da su barem neki od njih naučili cijeniti prave istinske vrijednosti u životu. „Za neke je sljepilo prigoda i kušnja koju su izdržali, za neke je prigoda i kušnja u kojoj su propali – primjer su slijepci koji su trgovali zajedničkom hranom.“ (Živanović, 2011, str. 101) Jedino glavna junakinja čitavo vrijeme ima zdrave oči i zdrav vid te autor nastoji razotkriti čitatelju kako „njezin vid nije privid“. (Živanović, 2011, str. 101)

7.5. Donji svijet

Donji svijet, točnije podzemlje, u *Ogledu o slijepoći* opisano je kao skladište trgovine u koje se liječnikova žena spušta zbog potrage za hranom. Prvi puta u podzemlje odlazi već nakon samog izlaska iz ludnice i nakon toga nastavlja se vraćati u njega, ne bi li pronašla još koje zalihe hrane. Živanović i Slavić (2010) poveznicu s *Biblijom* izgrađuju pomoću pet uvjeta pod kojima likovi romana silaze u podzemlje:

- 1) prije spuštanja u podzemlje pretrpjeli su negativne situacije – skupina slijepaca predvođena liječnikovom ženom, proživljava grozote, kako u ludnici tako i izvan nje, jedino što slijepci te grozote ne mogu izravno vidjeti poput liječnikove žene
- 2) posjeduju pomoćnika ili predmet posebne moći kojim se služe i pomažu: najčešće se radi o božanskom simbolu – u čitavom romanu, 'predmet' posebne moći su zdrave oči liječnikove žene pomoću kojih ona predvodi svoju skupinu slijepaca, ali pomaže i ostalim slijepcima u ludnici što je najviše mogla

U dijelu, u kojem liječnikova žena prvi put silazi u podzemlje zbog potrage za hranom, kao predmet posebne moći opisane su šibice kojima se spašava od tame:

„To su šibice, pomisli. Uzdrhtala od uzbuđenja, klekne, prođe rukom po tlu, napipa, taj miris se ne može zamijeniti ni s jednim drugim, i onaj tipični zvuk kad protresemo kutiju, pomični kartonski poklopac, hrapava površina stranice o koju kresnemo glavu šibice, i napokon, plamsaj malenog plamena, svijetli обруč, raspršeni blistavi krug, poput zvijezde što sjaji kroz maglu, moj Bože, svjetlo postoji i ja ga mogu vidjeti, blagoslovljena svjetlost“. (Saramago, 1999, str. 210)

Dakle, pomoću opipa koji je u datom trenutku od posebne moći, kad joj u tmuni oči nisu ničemu služile, pronalazi drugi moćan predmet – šibice. Zahvaljujući šibicama, pronalazi hranu koju stavlja u plastične vrećice, što je više mogla te odlazi do dućana bijelom tehnikom u kojem je ostavila svoju skupinu slijepaca da je čekaju dok se ne vrati s hranom.

- 3) susreću se s mrtvima koji su umrli ili prirodnom smrću ili u nekoj pogibelji – najveća je pogibao primjetna prilikom drugog odlaska u podzemlje

Liječnikova žena drugi put u podzemlje odlazi sa suprugom kako bi joj pomogao nositi vrećice s hranom te kako bi mogli što više toga ponijeti. No, tamo nailaze na „masovnu grobnicu“. Za ono što je vidjela, smatrala je sebe odgovornom. Naime, prilikom prvog

ulaska u podzemlje „liječnikova žena sjedne na pod, otvori omot kobasica, drugi omot crnog kruha u kriškama, bocu vode, i, bez grižnje savjesti, stane jesti“. (Saramago, 1999, str. 211) Nakon izlaska iz podzemlja, drugi slijepci namirisali su kobasice, a liječnikova žene pobjegne 'glavom bez obzira'. Pretpostavljala je da su se ti isti slijepci sigurno zbog potražnje za hranom skotrljali niza stube u podrum te su popadali jedni preko drugih bez da su možda uopće stigli do cilja – „Na neki način, što god jedemo, otkidamo od usta nekom drugom, a ako otkinemo previše, uzrokuje na kraju nečiju smrt, u biti smo svi manje-više ubojice“. (Saramago, 1999, str. 282) Jednostavno rečeno, svi su se oni borili za vlastiti opstanak.

4) junaci u podvigu nekoga spašavaju ili pokušavaju otkriti nešto o budućnosti – spuštanjem u donji svijet, odnosno podzemlje, glavna junakinja doslovce sebe i svoju skupinu slijepaca spašava od gladi; u prenesenom značenju, u podzemlju se susreće sa svjetlošću, a priziva i Boga i to u pozitivnom značenju

5) kvaliteta života i moć silaska uvelike ovise o postignuću u donjem svijetu, a spuštanje je redovito dio puta koji poslije vodi prema gore – dakle, može se upotrijebiti poznata izreka iz Gundulićevog *Osmana* koja kaže: „tko bi gori, eto je doli, a tko doli, gori ustaje“. Laički rečeno, nakon pada, dolazi uspon. Liječnikova žena uspjela je već u prvom pohodu sići u podzemlje, ali isto tako iz njega i izaći. Nakon pronalaska hrane u podzemlju, dovodi svoju skupinu slijepaca u svoj stan. Isto tako, dolaze i do stana djevojke s tamnim naočalama te stana prvog slijepca i njegove supruge. Do svakog stana moraju se popeti stubama, i tim se istim stubama spustiti dolje. Na kraju svakog pohoda, svi se zajedno uvijek vrate u stan liječnika i njegove supruge.

7.6. Jeka Judinih 30 srebrnjaka

Uoči Pashe, glavari svećenički željeli su Isusa na prevaru uhvatiti i ubiti. (Mt 26:4) Jedan od dvanaestorice apostola, pod nazivom Juda Iškariotski pošao je svećenicima i pitao ih što će mu dati zauzvrat ako im preda Isusa. Svećenici mu „odmjeriše trideset srebrnjaka“. (Mt, 26:15)

Jedan od likova u romanu, kradljivac automobila, poznat i pod 'nadimkom' „lažni samaritanac“ ukrao je automobil prvom slijepcu nakon što ga je onako slijepog otpratio do stana. U svezi biblijske intertekstualnosti, kradljivca automobila može se povezati s Judom Iškariotskim. „David Frier naziva tu krađu jekom Judinih trideset srebrnjaka“ (Živanović, 1999, str. 102) jer kradljivac automobila „nije bio napravio ni trideset koraka kad je oslijepio“. (Saramago, 1999, str. 25)

I kradljivac automobila se poput Jude koji je na kraju ipak želio spriječiti Isusovu smrt, pokaje za svoje grijehe, no prekasno.

„No bilo je u njemu i kajanja, bolnog odraza savjesti, kao što je ranije rečeno, ili, ako je hoćemo opisati sugestivnijim rječnikom, savjesti koja ima zube i može gristi, što mu je neprestano projicirala pred očima sliku bespomoćnog slijepca kako zatvara vrata stana, Ne treba, ne treba, govorio je jadnik, a nikada više neće moći gotovo ništa učiniti bez tuđe pomoći“. (Saramago, 1999, str. 25)

Jedne se noći kradljivac automobila iskrao do veže kako bi vojnika obavijestio o svom stanju, tada se u njemu „iznenada, potpuno neočekivano, probudi savjest i bez milosti ga okrivi zato što je bio kadar ukrasti automobil jednom sirotom slijepcu, (...) slijep čovjek je svetinja, slijepca se ne okrada“. (Saramago, 1999, str. 75)

I biblijski lik i lik iz romana skončaju tragično. Naime, Juda se sam odluči objesiti, a kradljivca automobila ubije vojnik, ispalivši mu rafal ravno u glavu.

Općenito, broj 30, u *Bibliji* je povezan sa žalošću ili bolom. Arona je „sav dom Izraelov“ oplakivao 30 dana nakon smrti. (Br 20:29), kao i Mojsija, (Pnz 34:8) a Isus je izdan radi 30 srebrnjaka. (Mt 26:15)

7.7. Kanibalizam

Kanibalizam se smatra zasigurno jednom od tabu tema suvremenog društva. Velika se većina ljudi zgraža i iščuđava na pomisao konzumiranja ljudskog mesa, no kanibalizam je nazočan od samog začetka ljudske vrste pa sve do danas. Prema *Hrvatskom leksikonu* kanibalizam je „pojava u životinja i ljudi da jedinke jedu pripadnike iste vrste; u nekih vrsta životinja to je normalna pojava dok u drugih predstavlja patološko ponašanje, a u ljudi je to ljudožderstvo zbog gladi ili iz religiozno-magičnih motiva“.²⁵

Kanibalizam je nastao zbog Kolumbova krivog tumačenja. Naime, na Karipskom otočju susreo se s plemenom koji su se predstavljali imenom „cariba“. Članovi tog plemena tom su riječju označavali svoju neustrašivost i hrabrost. Međutim, Kristofor Kolumbo umjesto riječi „cariba“ upamtio je riječ „caniba“. Ovo je pleme kasnije preimenovano u „canibales“ jer je Kolumbo, njihovim daljnjim promatranjem spoznao bizarne rituale koji su obuhvaćali konzumiranje ljudskog mesa. (Diehl i Donnelly, 2010)

Rachael Bell u svome radu *Sve o kanibalizmu: drevni taboo u modernom dobu* (2009) ističe nekoliko tipova kanibalizma. Za potrebe ovog diplomskog rada, najvažniji je endokanibalizam koji se usredotočuje na neagresivan kanibalizam koji se temelji na konzumiranju već mrtvih osoba i egzistencijalni kanibalizam kada su ljudi primorani konzumirati ljudsko meso kako bi opstali na životu. Endokanibalizam je uočljiv u dijelu romana kada skupina slijepaca šeće ulicama u potrazi za hranom te nailazi na čopor pasa koji je proždirao ljudsko tijelo. Autor se trudio što realističnije prikazati tu scenu proždiranja:

„Na jednom trgu okruženom drvećem, sa spomenikom u središtu, čopor pasa proždirao je ljudsko tijelo. Mora da je čovjek nedavno umro, udovi mu nisu bili ukrućeni, vidjelo se dok su ih psi trgali i razvlačili, zarivši zube u meso kako bi ga odvojili od kostiju“.
(Saramago, 1999, str. 236)

Također, endokanibalizam se može uočiti i u dijelu kada liječnikova žena sa svojom skupinom slijepaca nalazi mrtvu susjedu djevojke s tamnim naočalama koju su „već bile načele podivljale životinje“. (Saramago, 1999, str. 268)

²⁵ *Kanibalizam*: <http://hol.lzmk.hr/clanak.aspx?id=17978> (pristup: 6.3.2023.)

Egzistencijalni kanibalizam vidljiv je u sceni gdje susjeda djevojke s tamnim naočalama jede sirovo meso kunića i kokoši kako bi preživjela i spasila se od smrti gladi. Iz istog je razloga i pas za plakanje pojeo staričinu kokoš. Ljudi su jeli sirovo meso životinja, a životinje ljudsko meso kako bi poslušali posljednju naredbu nagona koji im je govorio da si isposluju barem još jedan dan života. (Alamo de la Rosa, 2006)

8. Zaključak

Saramago piše o pandemiji sljepoće koja prije ili kasnije pogađa sve ljude u nepoznatom, tj. bezimenom gradu. U romanu su osobito opisane situacije u kojima se nalaze likovi koji su među prvima pogođeni pandemijom te koji se cijeli roman uspiju držati zajedno – to su liječnik, liječnikova žena, prvi slijepac, supruga prvog slijepca, djevojka s tamnim naočalama, razroki dječak te starac s crnim povezom na očima. Oni su poput obitelji koja je cijelo vrijeme na okupu (kako za vrijeme trajanja karantene u umobolnici, tako i nakon izlaska iz nje).

Ogled o sljepoći u svom alegorijskom značenju govori o udaljenosti od ljudskosti, kazni koja slijedi kako bi se ljudi osvijestili i tome o povratku dobru. Neki likovi su srodni onima u biblijskim tekstovima, kao na primjer lik glavne junakinje, liječnikove žene koja je bliska biblijskim likovima kao što su Mojsije, Tobija, Tobit, Judita i Isus Krist. Ovaj roman je dokaz da su Saramagovi politički i vjerski stavovi zastupljeni u samom romanu. Bilo izravno, bilo neizravno. U djelu je prisutan biblijski intertekst i na sintaktičkoj i na rječničkoj razini. Njegova je prava vrijednost upravo u njegovoj višeznačnosti.

Roman na prvu djeluje zbunjujuće zbog silnih zareza te je teško raspoznati tko je što rekao, gdje je početak, a gdje kraj rečenice. No, nakon prvih nekoliko stranica, kada se čitatelj uživi u knjigu, više nema nejasnoća.

Razvoj radnje jest pomalo neobičan, ali prije svega realističan i logičan. Ni jedan lik iz romana nije imenovan, već samo okarakteriziran na temelju bolesti, izgleda, zanimanja i sl. Time roman dobiva na vrijednosti jer autor poručuje kako su svi likovi u jednakoj situaciji, bez obzira na dob, spol, vjeru... Svi su jednaki. Imena im ionako ništa ne bi značila jer kako i sami likove navode – slijepci se ne prepoznaju po imenu, već po glasu. Autor je iznio odličan psihološki pregled ljudi koji se u novonastaloj situaciji počinju animalno ponašati, izgubivši ljudsko dostojanstvo. Vidljivo je kako ljudi u karanteni mogu izgubiti zdrav razum. To posebice možemo iščitati iz dijelova romana gdje ljudi počinju vršiti nuždu na raznim mjestima, ne odlazeći na wc jer su smatrali da ih ionako nitko ne može vidjeti i da nitko neće znati tko je to učinio. Činjenica jest da nisu vidjeli (osim liječnikove žene), ali svejedno bi trebali držati do nekih higijenskih navika. Na neki način počeli su se ponašati poput životinja. Međutim, životinje za razliku od ljudi nisu okrutne. Čovjek je izmislio okrutnost.

Životinje ne muče jedna drugu, ali ljudi to čine. Ljudi su zapravo najokrutnija bića na svijetu. Uvrijede se ako ih se uspoređi sa životinjama, a gori su od životinja. Roman je prožet brojnim užasnim opisima te su pojedinosti poput ubojstva, silovanja i ostalih stravičnih radnji 'brutalno' opisane, bez imalo uljepšavanja. Zapravo su te stravične situacije također nešto čime se svakodnevno susrećemo u svijetu, ali se tome ne daje tolika pažnja. Nažalost, živimo u neizbježno nasilnom svijetu. Nasilje je neophodno za naš opstanak, primjerice ubijamo životinje da bismo se prehranili. S druge strane ubiremo voće i povrće također za prehranu, a cvijeće ubiremo kako bismo ukrasili svoje domove. Sve nabrojeno predstavlja na neki način čin ubijanja. Ljudi kao živa bića, zapravo ubijaju ostala živa bića.

Ovo djelo jednostavno kada počneš čitati ne možeš prestati. Uvijek te radnja potiče na daljnje čitanje i uvijek misliš da ćeš doći do dijela u kojem ćeš pronaći odgovor na pitanje: „Što je uzrok pojavljivanja iznenadne sljepoće?“, no kako i sam pisac navodi: „često je čak u čekanju odgovora jedini pravi odgovor“. (Saramago, 1999, str. 287) Opće je poznato da je sljepoća u stvarnom svijetu potpuni mrak, tama, dok je u ovom djelu sljepoća sasvim suprotno. Sljepoća je potpuna bjelina, svjetlost. Iz čega proizlazi činjenica kako u životu nije uvijek sve tako crno. I kada pomislimo da nema izlaza našem problemu, moramo se sjetiti da uvijek postoji nešto gore od onog što nas je snašlo. Npr. skupina slijepaca često je pomišljala da bi bolje bilo da ih nema i da su mrtvi, ali nisu ni svjesni kolike sreće imaju što su preživjeli ono što ih je snašlo. Dok su mnogi njihovi supatnici bili ubijeni ili umrli u požaru, oni su ostali živi, jer kako i sam pisac u romanu navodi - „čak i kad je nesreća zajednička svima, neki uvijek prođu gore od drugih“. (Saramago, 1999, str. 287) Na kraju im se ta kušnja isplatila te im se vid ponovno vratio.

Sljepoća je zapravo metafora za 'nedostatak vida', tj. čovjek najčešće ne vidi ono što ne želi razumjeti, uključujući i sebe sama. Njegova sljepoća onemogućuje mu da vidi ono što se oko njega događa. Autor sljepoću koristi da čitatelju da do znanja kako je slijep pored zdravih očiju. Često ne znamo cijeniti što imamo, dok to isto ne izgubimo. Baš poput likova, tj. slijepaca u romanu. Nisu znali kako im je bilo lijepo prije osljepljenja. Kao slijepci preživljavali su i lošu hranu, katastrofalne uvjete za život, prljavštinu, za seksualni čin im nije bio važan izgled, godine... Sve ono, što je ljudima u stvarnom životu, sa zdravim vidom nemoguće shvatiti. Najveće je zlo biti slijep pored zdravih očiju. Moglo bi se postaviti pitanje je li više slijep onaj tko vidi, a ne

gleda ili onaj tko gleda, a ne zamjećuje – kako i sam autor navodi epigrafom na početku knjige. Sljepoća je na prenesenoj razini prisutna svuda oko nas. Svatko je od nas slijep na neki način. Često se događa da neke stvari koje se zbivaju oko nas ne želimo vidjeti, ili vidimo, ali se jednostavno ne obaziremo. Problem je što toga nismo svjesni. Nismo svjesni svoje sljepoće. Kao što liječnikova žena navodi da je od svih slijepaca, ona zapravo najveći slijepac jer ne vidi nadu za poboljšanjem. Ne vidi izlaz iz ove situacije i ne zna kako pravilno reagirati. Dakle, prema njezinu mišljenju, bolje je biti slijep u doslovnom značenju i ne gledati strahote oko sebe.

Ogled o sljepoći možemo povezati s neizvjesnom situacijom u kojoj smo se našli prethodne tri godine, u trenutku zatočeništva koronavirusom. Roman ima niz povezanosti s pandemijom s kojom smo se suočavali prethodnih godina ponajprije u onim dijelovima gdje se opisuje odlazak slijepaca u karantenu tj. u umobolnicu koja se sastojala od dva krila – jedno je krilo bilo 'rezervirano' za slijepce, a drugo za potencijalno zaražene, odnosno za osobe koje su još uvijek imale zdrav vid, ali su bile u kontaktu sa slijepcima. Na početku pandemije koronavirusa, i ljudi koji su bili zaraženi i kontakti zaraženih stavljeni su u karantenu. Čitajući roman i uspoređujući situaciju u kojoj smo se i sami našli, može se zaključiti da mi ljudi ponekad ne znamo cijeniti ono što imamo i uvijek težimo za nečim više, bolje... A zapravo već ono najbolje imamo u sebi, samo ne znamo to prepoznati. A to je upravo ono što i sam pisac želi istaknuti. On ističe činjenicu kako ljudi ponekad „pokraj zdravih očiju, ne vide.“ Nismo svjesni kolike sreće imamo u životu što možemo zdravim očima vidjeti i promatrati svijet oko sebe. Previše smo zaokupljeni materijalnim stvarima, a zanemarujemo prave istinske vrijednosti. Upravo tu alegorijsku opomenu čovječanstvu iznosi liječnikova žena na kraju romana rečenicom: „Mislim da nismo oslijepjeli, mislim da i jesmo slijepci, Slijepci koji vide, Slijepci koji, uz zdrav vid, ne vide.“ (Saramago, 1999, str. 293)

Jedna od intrigantnih scena romana jest preljub liječnika i djevojke s tamnim naočalama. Čitatelju se ta scena možda čini nepotrebnom, no Saramago je zasigurno nije uveo bez razloga. Možda je tom scenom želio ljudima dati do znanja da seksualna privlačnost ne ovisi izričito o vanjskom izgledu, tj. da se seksualna privlačnost ne temelji samo na vizualnim elementima. Zanimljivo je kako ga žena nakon tog čina prihvaća, kako njega tako i djevojku s tamnim naočalama. U stvarnom bi ga svijetu, vjerojatno odbacila i ne bi više obraćala pažnju na njega, pustila bi ga da se snalazi

'kako zna i umije'. No, liječnikova žena nije takva. Autor je s razlogom prikazao baš takav čin između liječnika i djevojke s tamnim naočalama, a ne njega i njegove supruge. Zsigurno, onako prljav, u tjelesnim izlučevinama (urin, fekalije), izgubljen, nije joj mogao biti seksualno privlačan.

Kroz cijeli roman pisac nam želi ukazati na samu poruku djela. Budući da ne navodi imena ni likova ni mjesta radnje, može se zaključiti kako je važno da čitatelj iz ovog djela shvati poruku koju nam pisac želi prenijeti te navođenje imena smatra samo odvrćanjem pozornosti od važnosti poruke. Stoga ovaj roman ne govori izričito o sljepoći kao bolesti, već je bitno ono alegorijsko značenje, već spomenuto – da ljudi „pokraj zdravih očiju ne vide“ te iz tog razloga pisac ne otkriva što je prouzrokovalo tu iznenadnu sljepoću jer to zapravo ne smatra bitnim. Čitajući djelo, čitatelj osjeća napetost jer samo čeka trenutak kada će i liječnikova žena oslijepiti i što će se dalje dogoditi. Možda je i ta neizvjesnost nešto što također pokreće sami tijek zbivanja i navodi čitatelja na daljnje čitanje. Liječnikova žena glavni je lik romana. Sav teret pao je na njezina leđa. Ona se brine za cijelu svoju skupinu slijepaca i jedina je koja svjedoči stravičnim zbivanjima koja se događaju dok slijepci te prizore mogu samo zamišljati, ali ne i vidjeti. Iz rečenice: „istina je da mi već ponestaje snage, nekad se uhvatim u želji da sam slijepa, da budem kao i ostali, da nemam toliku odgovornost“ (Saramago, 1999, str. 277) možemo vidjeti kako je i njoj samoj ponekad teško, no unatoč tome ne odustaje. Nastavlja se boriti, prvenstveno zbog drugih.

U stvarnom svijetu bolesni ljudi uglavnom bivaju etiketirani od zdravih. Najbolji primjer za to je i situacijom s koronom. Zdravi se prema zaraženima odnose s prijezirom, ponašajući se prema njima kao da su si oni sami krivi što su oboljeli. No, u romanu to etiketiranje nije prisutno. Liječnikova je žena mogla ostati kod kuće, sama, i dalje živjeti normalno, bez opterećenja. Ali vidimo kolika je njezina požrtvovnost kada je odlučila odglumiti sljepoću i ona potpuno zdrava otići sa slijepim suprugom, ni ne sluteći kakav će ju pakao tamo čekati. Ljudi općenito, u današnje vrijeme nemaju razumijevanja jedni za druge. Svatko bi se od nas ljudi trebao ugledati na liječnikovu ženu i zapitati se kako može pomoći drugome. Ponekad je čovjeku potrebno tako malo da bude sretan.

Ovo bi djelo trebalo uvrstiti na popis lektira srednje škole, kao opomena mladima.

9. Literatura

Knjige i časopisi:

1. Alamo de la Rosa, V. (2006). *Godina suše*. Zagreb : OceanMore
2. Bagić, K. (2012). *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga
3. Bazdulj, M. (2013). *Bajina bašta, pepeo : (eseji)*. Sarajevo : Šahinpašić
4. Bell, R. (2009). *All about cannibalism: the ancient taboo in modern times*. Turner Broadcasting System, Inc. A Time Warner Company.
5. Biti, Vladimir. (1997). *Pojmovnik suvremene književne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska.
6. Diehl, D., Donnelly, M. (2010). *Pojedi bližnjeg svoga: Povijest kanibalizma*. Zagreb. Izdavač: Naknada LJEVAK d.o.o.
7. Ille Horvat, A. José Saramago : (1922-2010). // Književna smotra. - ISSN 0455-0463. - 43 (2011), 2(160) ; str. 92-94.
8. Martins, M. *José Saramago i "Biblija" : očarano čitanje nevjernika*. // Republika (Zagreb. 1945). - ISSN 0350-1337. - 67 (2011), 7/8 ; str. 54-62
9. Milenić, Ž. (2003). *Roman našega doba*. Rijeka : Društvo hrvatskih književnika, Ogranak u Rijeci [etc.]
10. Pavličić, P. (2013). *Moderna alegorija*. Zagreb: Matica hrvatska
11. Saramago, J. (1999). *Ogled o sljepoći*. Zagreb: SysPrint
12. Saramago, J. (2002). *Sva imena*. Rijeka : Otokar Keršovani
13. Saramago, J. (2010). *Bilježnica : tekstovi napisani za blog od rujna 2008. do ožujka 2009*. Zagreb: V.B.Z.
14. Saramago, J. (2012). *Posljednja bilježnica : tekstovi napisani za blog od ožujka do studenog 2009*. Zagreb: V.B.Z.
15. Solar, Milivoj. (2006). *Rječnik književnog nazivlja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga

16. Stamać, Ante. (1995). *Naziv alegorija: Enciklopedijske natuknice o pridruženim pojmovima. Tropi i figure* [ur. Živa Benčić, Dunja Fališevac]. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti
17. Talan, N. (2005). *Suživot s Portugalom = Coabitacao com Portuga*. Zagreb : Hrvatsko filološko društvo
18. Tarbuk, T. (1999). *Antologija suvremene portugalske pripovijetke*. Zagreb: Ceres
19. Velisavljević, I. *Kolebanje autora : Saramago i njegovi hirovi. // 15 dana. - ISSN 0031-6296. - 56 (2013), 5/6 ; str. 38-41*
20. Zlatar, Andrea. (1995). *Alegorija: figura, tumačenje, vrsta. U: Tropi i figure*. Živa Benčić i Dunja Fališevac, ur. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti
21. Živanović, S. *Biblijski intertekst u romanu Josóa Saramaga Ogljed o sljepoći. // Književna smotra. - ISSN 0455-0463. - 43 (2011), 2(160) ; str. 95-104.*

Mrežna odredišta:

1. *Biblijska trilogija Mire Gavrana*: <https://hrcak.srce.hr/file/98971> (pristup: 4.3.2023.)
2. *Djela milosrđa*: <http://www.dsng.hr/katehetski-materijali/kateheza/djela-milosrda> (pristup: 4.3.2023.)
3. *Interview with José Saramago – Still a street fighting man*: Meritt, S. Interview: Still a street-fighting man. The Observer. 2006. (pristup: 27.2.2023.)
4. *Ivan Gundulić – Osman*: <https://tszoricaivanovic.files.wordpress.com/2013/09/ivan-gundulic-osman.pdf>
5. *José Saramago – Biographical*: José Saramago - Biographical. NobelPrize.org. (pristup: 25.2.2023.)
6. *José Saramago – Journey to Portugal – In pursuit of Portugal's history and culture*: <https://hrcak.srce.hr/file/30719> (pristup: 5.3.2023.)

7. *José Saramago – Prophet of Doom*: Langer, A. José Saramago: Prophet of Doom - Pessimism is our only hope. The gospel according to José Saramago. Book Magazine (Web.archive.org). 2002. (pristup: 25.2.2023.)
8. *Kanibalizam*: <http://hol.lzmk.hr/clanak.aspx?id=17978> (pristup: 6.3.2023.)
9. *Ogled – značenje pojma*: https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eFpkURM%3D&keyword=ogled (pristup: 2.3.2023.)
10. *Ogled o sljepoći*: <https://geekosfera.wordpress.com/2011/07/08/ogled-o-sljepoci-jose-saramago/> (pristup: 1.3.2023.)
11. *Ogled o sljepoći*: <https://www.matica.hr/vijenac/166/poruka-u-zlicici-gorcine-17833/> (pristup: 28.2.2023.)
12. *The militant magician*: Evans, J. The militant magician. The Guardian. 2002. (pristup: 25.2.2023.)
13. *Uvod u alegoriju: Aliudverbis, aliudsensu*: <https://hrcak.srce.hr/file/173891> (pristup 7.3.2023.)
14. *Značenje bijele boje*: <https://danas.hr/zivot/sos/bijela-boja-znacenje-koje-znacenje-ima-bijela-boja-7b5981d4-b9f0-11ec-820a-0242ac120037> (pristup: 5.3.2023.)

Životopis

Zovem se Jasmina Vindiš. Rođena sam 12. svibnja 1999. u Varaždinu, a živim u Tužnom. U razdoblju od 2006. do 2014. pohađala sam Osnovnu školu Tužno. Nakon završetka osnovne škole, upisujem Drugu gimnaziju u Varaždinu, opći smjer. Po završetku srednjoškolskog obrazovanja, 2018. godine, upisujem kao redovan student Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Odsjek u Čakovcu, modul hrvatski jezik. Ovaj sam Fakultet odлучila upisati zbog toga što sam oduvijek željela biti učiteljica jer uživam u podučavanju djece. Nakon završetka studija, cilj mi je završiti stažiranje i položiti stručni ispit te se zaposliti. Spremna sam se dodatno usavršavati kako bih se još uspješnije koristila stečenim znanjem u svom radu.

Izjava o samostalnoj izradi rada

Izjavljujem da sam ja, Jasmina Vindiš, studentica 5. godine Učiteljskog fakulteta – Sveučilište u Zagrebu, Odsjek u Čakovcu samostalno, uz vlastito znanje te pomoću stručne literature napisala ovaj diplomski rad pod nazivom *Alegorijski slojevi romana Ogled o sljepoći* pod mentorstvom prof. emer. Stjepana Hranjeca.

U Čakovcu, srpanj 2023.

Potpis:

Zahvala

Iskrenu zahvalu dugujem prof.emer. Stjepanu Hranjecu na prihvaćanju mentorstva te na ukazanom strpljenju, stručnim savjetima i pomoći pri izradi ovog diplomskog rada. Hvala mu za sav trud, vodstvo i vrijeme koje je uložio u mene. Njegovi savjeti bili su dragocjeni u usmjeravanju mojeg rada prema najboljim rezultatima.

Zahvaljujem svojim učiteljicama i profesoricama u osnovnoj i srednjoj školi na ljubavi koju su na mene prenijele prema radu s učenicima te na postavljanju primjera kakva učiteljica u bliskoj budućnosti želim biti.

Zahvaljujem profesoru Hrvatskog jezika u srednjoj školi, Petru Bekiću na izrazito zanimljivo održanim nastavnim satima te na prenesenoj ljubavi prema hrvatskom jeziku, posebno književnosti.

Zahvaljujem izv. prof. dr. sc. Andrijani Kos – Lajtman na izvrsno odabranim seminarskim temama iz kolegija Uvod u svjetsku književnost – od kojih je jedna ujedno i tema mojeg diplomskog rada.

Također, zahvaljujem se svojoj osnovnoškolskoj prijateljici Adrijani i srednjoškolskoj prijateljici Petri što su uvijek bile uz mene i ohrabrivale me u ostvarenju mojih snova.

Zahvaljujem se i svojim kolegama s Učiteljskog fakulteta na pomoći, podršci i motivaciji tijekom ovih pet godina studiranja. Bez njih moje studiranje ne bi završilo predivnim uspomenama i prijateljstvom za cijeli život.

Zahvaljujem svojoj obitelji, rodbini i susjedima na lijepim riječima kad sam imala studentske brige te što su mi uvijek bili podrška.

Zahvaljujem i Dejanu, na ljubavi, strpljenju i pružanju podrške.

Hvala svim profesorima koje sam tijekom studiranja imala čast slušati na predavanjima i učiti od njih.

Posebno i najviše želim zahvaliti svojim roditeljima koji su uvijek vjerovali u mene, iskazivali mi bezuvjetnu ljubav i podršku, strpljivo slušali sve moje probleme i savjetovali me tijekom svih godina studiranja. Hvala im!